

Turizam kao faktor transformacije prostornog razvoja - primjer otoka Murtera

---

Somek, Klara

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:749359>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Klara Somek

**Turizam kao faktor transformacije prostornog razvoja –
primjer otoka Murtera**

Diplomski rad

**Zagreb
2022.**

Klara Somek

**Turizam kao faktor transformacije prostornog razvoja –
primjer otoka Murtera**

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra geografije

**Zagreb
2022.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: Baština i turizam* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom prof. dr. sc. Zorana Curića

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Turizam kao faktor transformacije prostornog razvoja – primjer otoka Murtera

Klara Somek

Izvadak: Tema ovog diplomskog rada temelji se na istraživanju utjecaja turizma na prostorne transformacije na najvećem otoku šibenskog arhipelaga - otoku Murteru. U prošlosti, glavne gospodarske djelatnosti na otoku, bile su stočarstvo, poljoprivreda, ribolov i pomorstvo, a danas je to turizam. Murter je jedan od kulturno i turističkih najrazvijenijih sjevernodalmatinskih otoka, a svoj turistički razvoj temelji na turističkoj atrakcijskoj osnovi. Cilj ovog rada je doznati i analizirati kako je turizam utjecao na prostornu transformaciju otoka Murtera s naglaskom na posljednjih 10 godina. Proučit će se fizionomske, ekonomske i socijalne promjene uzrokovane turizmom na otoku Murteru. Analizirat će se pozitivne i negativne strane utjecaja turizma na otočni prostor, a pri donošenju zaključaka posebice će se uzeti u obzir stavovi lokalnog stanovništva, prema provedenom terenskom i anketnom istraživanju.

69 stranica, 70 grafičkih priloga, 14 tablica, 35 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: otok Murter, turizam, prostorna transformacija, lokalno stanovništvo,

Voditelj: prof. dr. sc. Zoran Curić

Povjerenstvo: prof. dr. sc. Zoran Curić
doc. dr. sc. Lana Slavuj Borčić
doc. dr. sc. Ivan Šulc

Tema prihvaćena: 11. 2. 2021.

Rad prihvaćen: 30. 6. 2022.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Thesis
Faculty of Science
Department of Geography

Master

Tourism as a factor in the transformation of spatial development – the example of the island of Murter

Klara Somek

Abstract: The topic of this thesis is based on research of the impact of tourism on spatial transformations on the largest island of the Šibenik archipelago - the island of Murter. In the past, the main economic activities on the island were livestock, agriculture, fishing and seafaring, and today it is tourism. Murter is one of the most culturally and touristically developed northern Dalmatian islands, and its tourist development is based on a tourist attraction. The aim of this paper is to find out and analyze how tourism has influenced the spatial transformation of the island of Murter with an emphasis on the last 10 years. Physiognomic, economic and social changes caused by tourism on the island of Murter will be studied. The positive and negative sides of the impact of tourism on the island area will be analyzed, and the conclusions will take into account the attitudes of the local population, according to the conducted field and survey research.

69 pages, 70 figures, 14 tables, 35 references; original in Croatian

Keywords: island of Murter, tourism, spatial transformation, local population

Supervisor: Zoran Curić, PhD, Full Professor

Reviewers: Zoran Curić, PhD, Full Professor
Lana Slavuj Borčić, PhD, Assistant Professor
Ivan Šulc, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 11/02/2021

Thesis accepted: 30/06/2022

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
1.1. Predmet istraživanja	1
1.2. Prostorni obuhvat istraživanja	1
1.3. Ciljevi rada i hipoteze.....	4
1.4. Osnovne metodologije rada	5
1.5. Kritički osvrt na dosadašnju literaturu.....	6
2. Geografski čimbenici razvoja otoka Murtera.....	6
2.1. Prirodno-geografski čimbenici.....	7
2.2. Društveno-kulturni geografski čimbenici.....	8
2.2.1. Murter	9
2.2.2. Betina.....	11
2.2.3. Jezera.....	14
2.2.4. Tisno.....	14
2.2.5. Glavna turistička događanja kroz godinu	15
2.2.6. Kornatski arhipelag	16
3. Kratki pregled gospodarstva i demografije na otoku Murter	17
3.1. Gospodarski razvoj otoka.....	17
3.2. Demografske značajke otoka.....	18
4. Turizam kao faktor prostornog razvoja.....	25
4.1. Trenutno stanje turizma.....	25
4.2. Analiza turističkih pokazatelja u zadnjih deset godina.....	28
4.3. Turizam kao faktor utjecaja na socio-geografsku transformaciju prostora.....	34
4.4. Turizam kao faktor utjecaja na fizionomsku transformaciju prostora.....	39
5. Rezultati anketnog istraživanja.....	45
5.1. Analiza dobivenih rezultata.....	45
6. Rasprava.....	57
7. Zaključak.....	60
Literatura	62
Izvori	63
Prilozi	VI

1. Uvod

Tijekom posljednjih desetljeća u jadranskom otočnom prostoru pod višestrukim utjecajima turizma uočavaju se sljedeći procesi: 1. Depopulacija kao temeljni čimbenik društveno-gospodarskog života, 2. Promjena organizacije otočnog prostora s naglašenim utjecajem litoralizacije, 3. Promjena otočnog krajolika, 4. Promjene gospodarskog sustava (Faričić, 2012).

Jadranski otoci specifični su zbog svojih vrijednih i raznolikih prirodnih i kulturno-geografskih obilježja. Zbog njihovih posebnosti za njima postoji velika turistička potražnja. Sukladno tome, sve većom turističkom ponudom i potražnjom na otocima, turizam donosi i sve uočljivije promjene u prostoru. Te transformacije mogu se očitavati kao fizionomske, ali i socioekonomske te sociokulturne promjene tog prostora.

Tema ovog diplomskog rada temelji se na istraživanju utjecaja turizma na prostorne transformacije na najvećem otoku šibenskog arhipelaga - otoku Murteru.

1.1. Predmet istraživanja

Kako bi istraživanje bilo valjano trebalo bi sadržavati trodimenzionalnu strukturu, teorijski koncept te unutarnji i vanjski objekt istraživanja. Dodamo li i vremensko razdoblje (okvir) u kojem se određeni objekt (problem) promatra dobivamo četverodimenzionalnu strukturu tj. prostorno vremenski kontinuum. S geografskog aspekta vanjski objekt se odnosi na određeni prostor istraživanja, a unutarnji na sve pojave, procese, veze i odnose koji su proizašli iz određenog objekta (problema) (Šterc, 2015). Dakle vanjski objekt istraživanja diplomskog rada je otok Murter, s naglaskom na naselja Murter, Tisno, Jezera i Betinu. Unutarnji objekt istraživanja su svi procesi i pojave koje su proizašle iz razvoja turizma te njegov utjecaj na prostornu transformaciju. Što se tiče vremenskog razdoblja, rad se prvenstveno fokusira na utjecaj turizma u posljednjih 10 godina.

1.2. Prostorni obuhvat istraživanja

Brojni povijesni, gospodarski, demografski i ostali čimbenici utjecali su na široku i učestalu dvojnu podjelu hrvatskoga otočnog prostora na kvarnerske i dalmatinske otoke. Dalmatinske otoke možemo podijeliti na sjevernodalmatinske, srednjodalmatinske, i južnodalmatinske otoke ili otočne skupine. U sjevernodalmatinskoj otočnoj skupini nalazi se gotovo 40 posto svih hrvatskih otoka, a u ovom diplomskom radu glavni fokus će biti na jednom od njih – otoku Murteru (Slika 1.).

Slika 1. Jedan od sjevernodalmatinskih otoka – otok Murter

Izvor: preuzeto iz Dečak (2010)

Otok Murter smjestio se “u sjevernoj Dalmaciji, u mikroregiji Šibensko otočne skupine Južnohrvatskog primorja”, (Leksikon naselja Hrvatske, M-Ž, 2004, 505). To je priobalni otok, izdužen u smjeru jugozapad-jugoistok, dug 11, a širok 2,8 km.

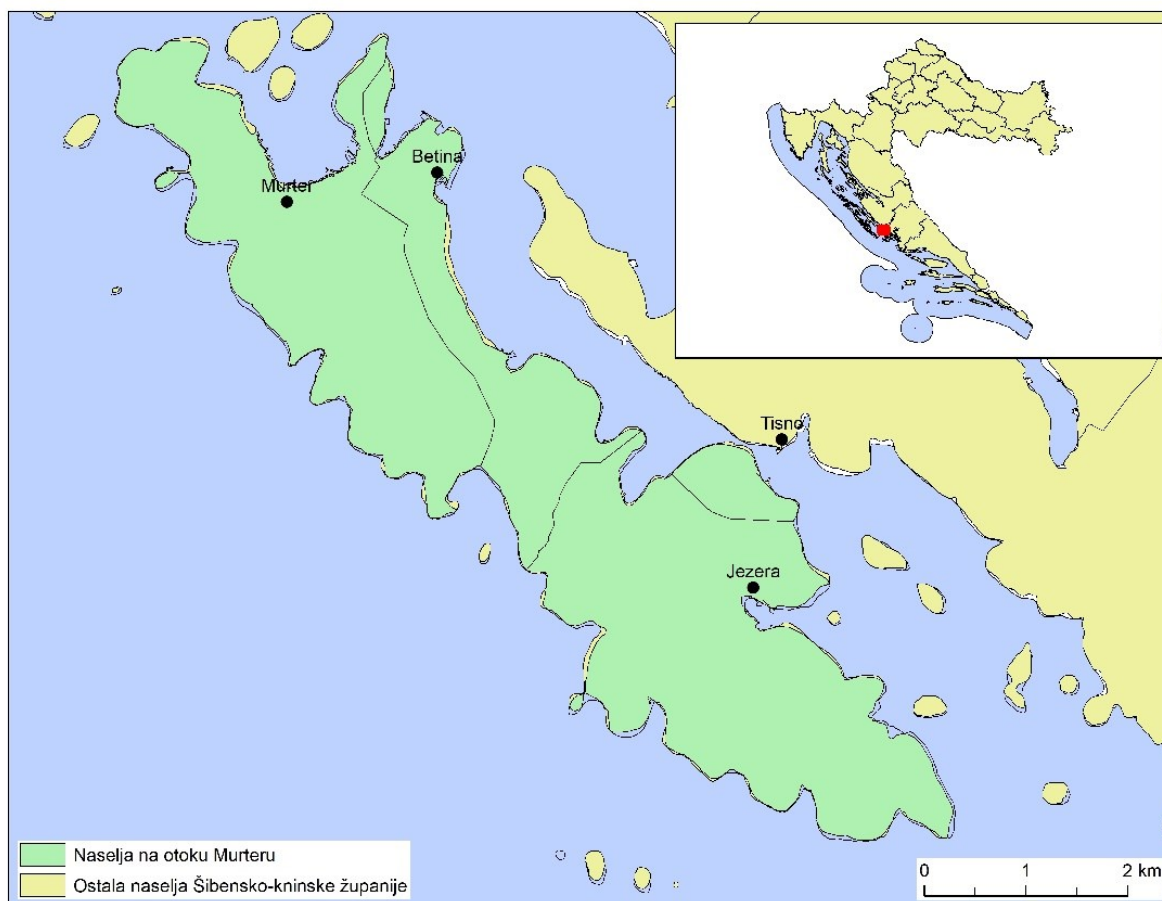
Sa susjednim kopnom se usporedno pruža dinarskim pravcem te je odvojen pokretnim mostom dužine 12 metara. Najbliži je kopnu na prostoru naselja Tisno gdje je i povezan s navedenim mostom (Slika 2. Most Tisno-Murter).

Slika 2. Most u Tisnom koji povezuje kopno s otokom Murterom

Izvor: Autorska fotografija

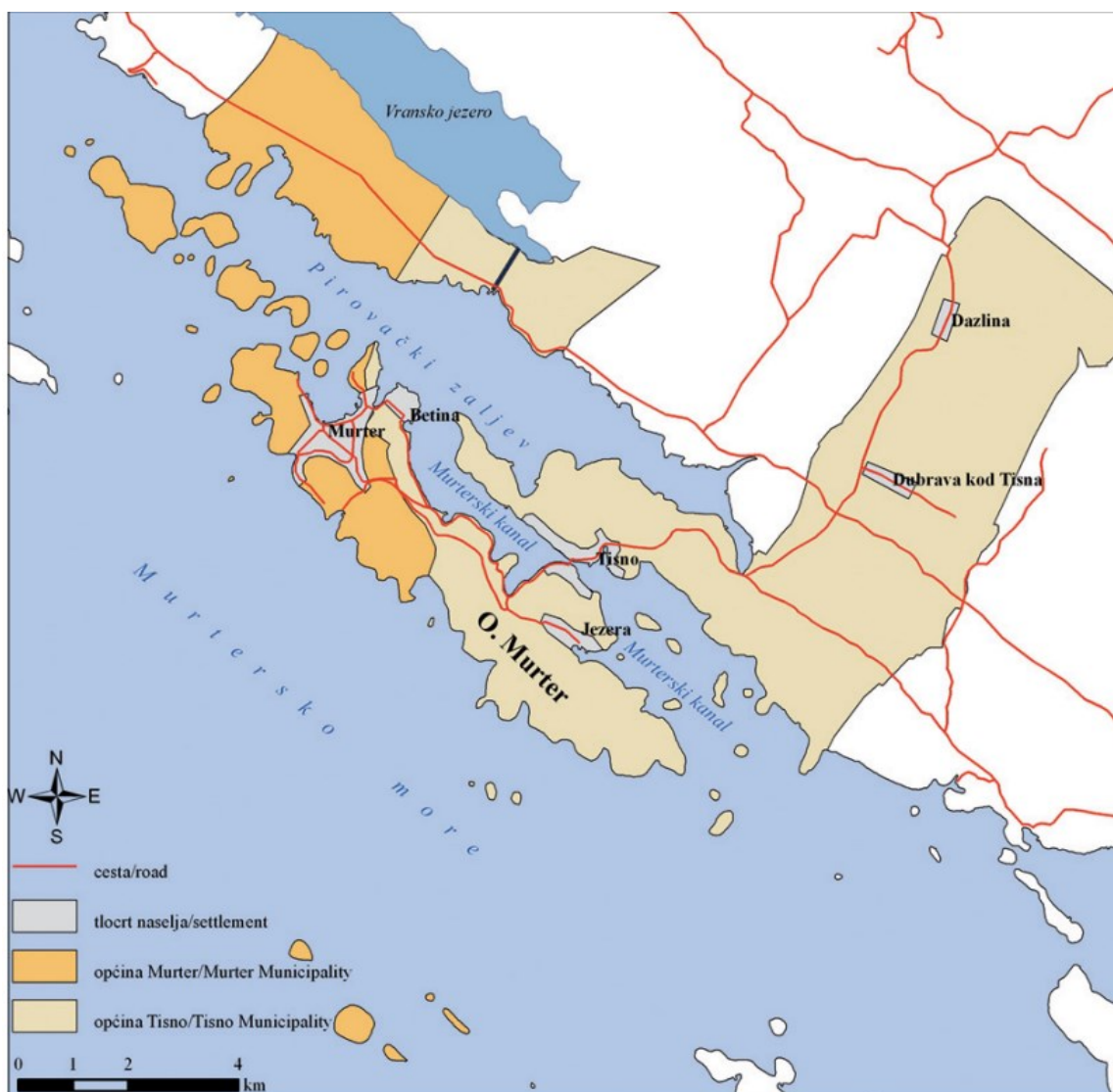
Promatrano područje upravno je podijeljeno na dvije općine: Murter-Kornati (79,7 km², 1.943 stanovnika (2021.) i Općina Tisno (66,6 km², sa zaleđem, 2.917 stanovnika (2021.). Sam otok Murter kao središte naseljenosti zauzima površinu od 17,6 km² i taj prostor će biti glavni predmet istraživanja ovoga rada (Slika 3.).

Slika 3. Kartografski prikaz naselja Murter, Betina, Jezera i Tisno

Izvor: Autorska karta prema podacima URL 34

Godine 1992. došlo je do preustroja dotadašnjih općina (Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, NN 90/92). Sva četiri otočna naselja (Betina, Tisno, Jezera i Murter), s još dodatnim kopnenim naseljima Dazlinom i Dubravom, odvojila su se iz dotadašnje Općine Šibenik u Općinu Tisno, kojoj je tada pripojena čak 60-ak puta veća površina od cijelog otoka Murtera. Međutim 1999. godine naselje Murter se s Kornatima izdvojilo u zasebnu Općinu Murter-Kornati (Lončar, 2010). Zato je danas otok Murter sastavni dio dvaju općina: Općine Tisno (pripadaju joj naselja Betina, Jezera i Tisno) i Općine Murter – Kornati (pripada joj naselje Murter) (Slika 4.).

Slika 4. Današnji upravno-teritorijalni ustroj otoka Murtera

Izvor: preuzeto iz Lončar (2010)

1.3. Ciljevi rada i hipoteze

Određivanjem cilja precizno navodimo što želimo ostvariti istraživanjem. Cilj ovog rada je doznati i utvrditi kako je turizam utjecao na prostornu transformaciju otoka Murtera s naglaskom na posljednjih 10 godina. Analizirat će se pozitivne i negativne strane utjecaja turizma na otočni prostor, a pri donošenju zaključaka posebice će se uzeti u obzir stavovi lokalnog stanovništva, prema provedenom terenskom i anketnom istraživanju.

Sastavni dio svakog kvantitativnog istraživanja su i hipoteze. To su pretpostavke koje bi trebale biti primjerene problemu, jasne, nedvosmislene i provjerljive, kako bi se mogle potvrditi ili opovrgnuti na kraju istraživanja.

Glavne polazne hipoteze ovog rada su sljedeće:

H1: Razvoj turizma je glavni pokretač prostorne transformacije otoka Murtera (degradacija obale, betonizacija i dr.)

H2: Turizam je glavna gospodarska grana (djelatnost) na otoku Murteru.

H3: Prostorni razvoj turizma posljednjih je 10 godina utjecao na slabljenje nekadašnjih identitetskih odrednica otoka te na stvaranje novog identiteta.

H4: Zbog turizma dolazi do zanemarivanja prirodnog i socijalnog okoliša.

1.4. Osnovna metodologija rada

Za potrebe pisanja diplomskog rada korištena je kombinacija nekoliko metoda istraživanja radi boljeg razumijevanja teme te jasnijeg, preciznijeg i što točnijeg prikaza rezultata.

Prije samog početka pisanja rada bilo je potrebno prikupiti sekundarne podatke kroz pronalazak kvantitativnih i kvalitativnih podataka. Kvalitativni podaci se odnose na traženje relevantne domaće i strane literature, što u vidu znanstvenih i stručnih članaka te knjiga, a što u vidu internetskih stranica, strategija, prostornih planova i sl. Kvantitativni podaci se pak odnose na traženje dostupnih statističkih podataka. Za pregled i istraživanje do sad objavljenih sekundarnih podataka za temu rada korištena je metoda deskripcije, analize te sinteze.

Još jedna metoda rada je kvantitativno istraživanje koje je postignuto prikupljanjem primarnih podataka terenskim i anketnim istraživanjem. Terensko istraživanje se provelo u razdoblju od 9. do 15. kolovoza 2021. na području otoka Murtera, točnije u naseljima Murter, Tisno, Jezera i Betina. Fotografije prikazane u radu su dijelom nastale na terenskom izlasku, a dijelom su preuzete iz literature te Facebook grupa – „Murterska butiga“, „Iz Murtera si ako...“ te „Murter u srcu“. Anketa je napravljena putem alata Google Forms, a uzorak je bio neprobabilistički, prigodni uzorak. Dio anketa je provedeno online i podijeljeno je na navedenim Facebook stranicama, a dio anketa je riješeno uživo. Anketni upitnik je bio namijenjen svim stanovnicama otoka Murtera te je upitnik sveukupno riješilo 217 ispitanika. Cilj anketnog

upitnika je bio saznati stavove domaćih stanovnika o utjecaju turizma na prostornu transformaciju otoka. Anketa je provedena tijekom kolovoza 2021. te svibnja 2022. godine.

Dodatni alati korišteni u svrhu pisanja diplomskog rada su Microsoft Excel i Gis softver ArcMap 10.4.1. Alat ArcMap koristio se u svrhu vizualizacije podataka pomoću kartografskih prikaza.

1.5. Kritički osvrt na dosadašnju literaturu

Vežano uz tematiku rada ne postoji veliki izbor radova, ali postoji jedan značajan, Analiza prostora i stanja okoliša otoka Murtera primjenom metoda DPSIR (Lončar, N., 2010). Međutim o otoku Murteru pisala je nekolicina autora. Kulušić, S. (1967, 1968) se u svojim radovima bazira na samo ime otoka Murtera, od kud potječe i zašto se otok baš tako naziva. Također njegovi članci su korišteni u svrhu pisanja prirodno-geografske strukture otoka Murtera. Knjige Geografija turizma (Curić, Z., Glamuzina, N, Opačić, V.T., 2013), Geografija sjevernodalmatinskih otoka (Faričić, J., 2012), Turistička atrakcijska osnova (Kušen, E., 2002) te Turizam, ekonomske osnove i organizacijski sustav (Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. i suradnici, 2011) uvelike su pomogle pri pisanju ovog rada i shvaćanju glavne problematike rada. Također, važna je i knjiga od I. Šimat Banova, Kurnati, sjećanje na zaborav, zbog shvaćanja konteksta i mogućnosti povezivanja otočnog identiteta nekad i danas. O stanovništvu na otocima, pa tako i otoku Murteru pišu Nejašmić, I., (1992, 2003, 2000) te Lajić, I. i Mišetić, R. (2003).

2. Geografski čimbenici razvoja otoka Murtera

Radi blizine obale, dobre prometne povezanosti, ali i velikog akvatorija pred njim, otok Murter ima povoljan geografsko-prometni položaj, u gospodarskom i turističkom smislu. Područje Murtera i Kornata, s više od 160 otoka, naša je najveća otočna skupina pa otok Murter često zovu i „otok otoka“.

Murter je jedan od kulturno i turističkih najrazvijenijih sjevernodalmatinskih otoka, svoj turistički razvoj temelji na turističkoj atrakcijskoj osnovi, koja predstavlja „potencijale na kojima bi se mogao zasnivati razvoj nekog prostora“ (Kušen 2002,15). Upravo pod tim potencijalima se misli na prirodne i kulturne resurse kojima otok Murter obiluje. Pod skupinu prirodnih resursa ili prirodno-geografskih čimbenika spadaju geološke i geomorfološke

značajke, klima, hidrogeografske značajke, biljni i životinjski svijet. U kulturne resurse ili kulturno-geografske čimbenike spada kulturno-povijesna baština, kulturne i vjerske ustanove, manifestacije, kultura života i rada.

2.1. Prirodno-geografski čimbenici

Prirodno-geografski čimbenici čine otok Murter vrlo atraktivnim područjem, jer su se na njemu još uvijek dobrim dijelom sačuvane temeljne prirodne vrijednosti. „ Fizičko geografski procesi oblikovali su specifičan otočni krajolik s iznimno velikom razvedenošću obalne crte, vertikalnom raščlanjenošću i prevladavajućom eumediteranskom vegetacijom” (Faričić, 2012, 185).

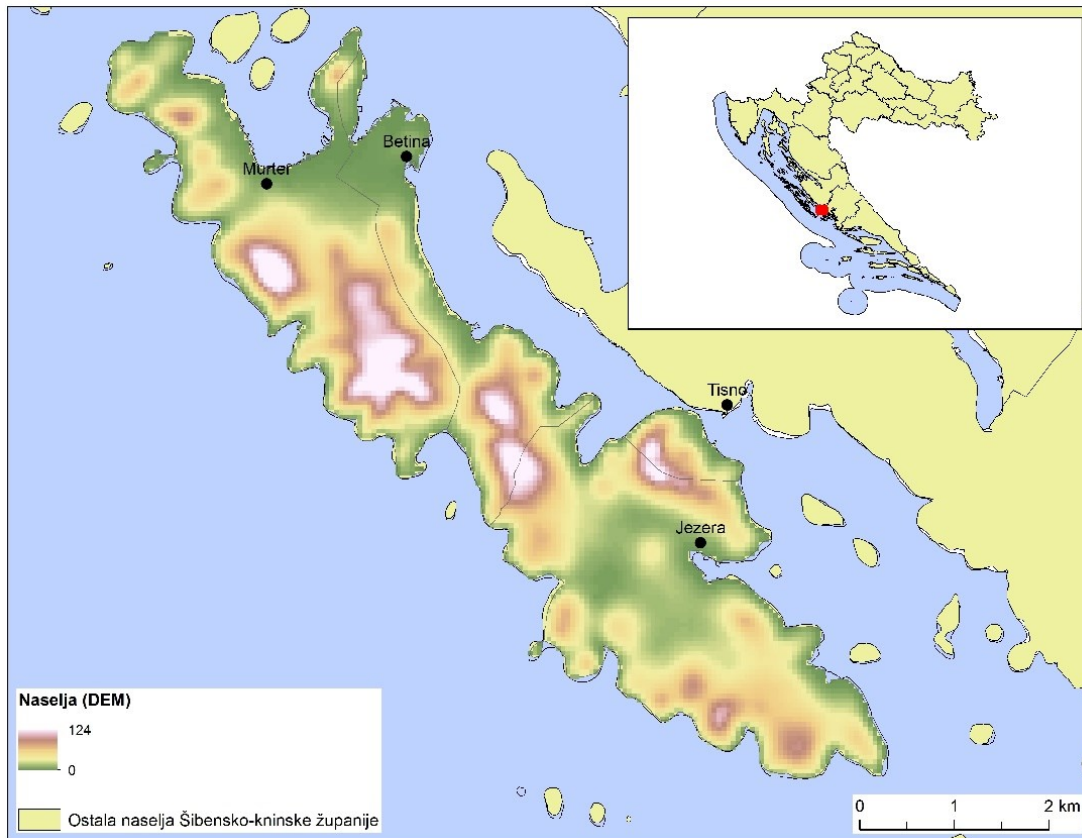
Poput drugih sjevernodalmatinskih otoka, otok Murter prati izduženo pružanje Dinarida, sjeverozapad-jugoistok (Magaš, 2013). Geološko-geomorfološka građa čini otok Murter, a pogotovo Kornate specifičnim i vrlo atraktivnim. Građen je od mezozojskih krednih vapnenaca i dolomita s manjim sedimentima kvartarnog prapora. „Murter ima sve: na sjeverozapadu je plodno kvartarno Murtersko-Betinsko polje, slijedi zona gornjokrednih rudistnih vapnenaca, pa terciarni fliš i foraminiferski vapnenci, te na jugu prostrana zona donjokrednih dolomita i vapnenaca“ (Kulušić, 1968).

U geomorfološkom smislu otok Murter je briježno područje s vapnenačkim uvalama i kvartarnim praporom. Najviši dijelovi nalaze se na sjevernom dijelu otoka s najvišim vrhom Raduč 125 m. Tla Murtera pripadaju grupi smeđih tala sa vapnencima i dolomitima, te nešto vapnenačko-dolomitske crnice. Najveći dio pejzaža Murtera zauzimaju vapnenački kamenjari, s raširenom makijom (garigom), hrasta crnike i medunca. Osobito su atraktivne geomorfološke značajke Kornatskog otočja, s izraženim kamenjarima i tektonskim strmcima. Glavna naselja nalaze se u plodnim uvalama – jezera u istoimenoj uvali, Betina u uvali Zdrače i Murter u uvali Harmina (Feletar, 1996).

Za život ljudi, a osobito za razvoj turizma od posebne je važnosti vrlo povoljna klima ovoga područja. Prema Köppenova klasifikaciji klima šibenskog arhipelaga pripada oznaci Csa, što znači da ovdje vlada sredozemna klima sa vrućim ljetima. I otok Murter ima velik broj sunčanih sati – 2698, što pogoduje razvoju turizma. Godišnje kretanje temperatura vrlo je povoljno. Srednja godišnja temperatura kreće se oko 15 °C, prosječne siječanjske temperature iznose oko 4 °C, a srpanjske 24 °C. Temperature mora tijekom ljetnih mjeseci kreću se uglavnom od 24 do

29 °C. S obzirom da padaline uglavnom dolaze sa zapada na šibensko otočje prosječno padne oko 900 do 1000 mm kiša na četvorni metar (Magaš, 2013). Najmanje padalina padne tijekom ljetnih mjeseci.

Slika 5. Reljefni prikaz otoka Murter

Izvor: Autorska karta prema podacima URL 34

2.2. Društveno-kulturni geografski čimbenici

Za razvoj turizma posebno značenje imaju društvene, kulturne i spomeničke vrijednosti, koje se na Murteru nadopunjuju s vrlo atraktivnim prirodnim pejzažom (uključujući i NP Kornati). Otok Murter također obiluje brojnim povijesnim spomenicima i bogatom arheološkom i povijesnom baštinom. Naseljen je od neolitika i ima nekoliko vrijednih arheoloških lokaliteta.

Otok Murter naseljen je još od prapovijesti. Na uzvisini Gradina pronađeni su ostaci gradinskog naselja te starohrvatski grobovi s nakitom. Na padinama uz obalu i u moru nađene su ruševine građevina iz rimskog doba kao i razni natpisi, keramika, staklo, grobovi i sl. Prema pronađenim

arheološkim ostacima dokazano je da se u uvalama Hramina i Slanica nalazilo značajno antičko rimsko naselje Collentum,. Na web strancima Turističke zajednice Murtera stoji kako je:

„Colentum je svoj procvat doživljavao najvjerojatnije u vrijeme vladavine rimskih careva Nerona (37. – 68.) i Vespazijana (9. – 79.) čiji je novac pronađen tijekom prvih arheoloških istraživanja. Grad je imao tipičnu antičku arhitekturu, kuće na kat, cisterne za vodu, terme i uske ulice popločane kamenim pločama. Arheolozi su otkrili luksuzne zgrade terasasto raspoređene niz padinu Gradine, s pročeljima okrenutima prema moru. Vjeruje se da su Colentum početkom 2. stoljeća srušili i opljačkali gusari ili da je stradao u potresu.“ (TZ Murter). Danas je na tom mjestu uređen arheološki park s vidikovcima i jedinstvenom arheološkom plažom.

Kontinuitet naseljenosti nastavlja se dolaskom Hrvata u rano srednjem vijeku, kada se otok naziva Srimač, a najveće naselje je Velo Selo (Magna Villa), na mjestu današnjeg murterskog Starog sela, podno uzvišenja Vržina. Današnji naziv Murter, otok dobiva tek sredinom baroknog 18. stoljeća (1740.) (Kulušić, 1967.). U kasnom srednjem vijeku na otoku se formiraju i prve katoličke župe, što znači da je značajno porasla naseljenost. Tako se računa da je župa Sv. Mihovila u Murteru osnovana već u 13. stoljeću, a u Tisnom oko 1548. godine. Župa Gospe od Zdravlja u Jezerima osnovana je 1608., te 1680. i posebna župa Sv. Franje Asiškoga u Betini, Prvenstveno na razvoju ribarstva i ratarstva naseljenost Murtera znatno se povećava u 18. i 19. stoljeću, iz kojeg razdoblja otok baštini i najznačajnije svoje kulturno-povijesne spomenike.

2.2.1. Murter

Najveće otočno naselje na sjeverozapadnom dijelu otoka je Murter. Razvilo se podno brda Raduča, oko 700 m od uvale Hramina, prema kojoj se širi. Murter je okružen plodnim poljima na kojima su maslinici, voćnjaci i povrtnjaci (Slike 6. i 7.)

Slika 6. Pogled na Murter

Izvor: Autorska fotografija

Slika 7. Prizor iz središta Murtera

Izvor: Autorska fotografija

Od kulturno-povijesnih znamenitosti tu je srednjovjekovna crkva sv. Mihovila Arkandela, koja je u osnovi građena još u gotičkom 14. stoljeću te u dr. polovici 18. stoljeća temeljito barokizirana (posvećena je 1770. godine). Tu su još vrlo vrijedne barokne kapele – lijepa grobljanska crkva Gospe u Gradini iz 18. stoljeća, a na obližnjem brdu Vrsini je zavjetna crkvića svetog Roka iz 17. stoljeća. Uz staru murtersku lučicu u uvali Hramina, u arhitektonskom smislu i mediteranskom ugođaju vrijedno je murtersko staro selo, sa stiješnjim kamenim kućama, najvećim dijelom ovaj dio Murtera nastao je od polovice 18. stoljeća. U starom selu od kamenih zgrada spomenički najvrjednija je građevina Magistrata nekadašnje murterske seoske općine.

Murter je i poznata gastronomska destinacija sa mnogo raznovrsnih restorana i konoba, koji nude kombinaciju tradicionalne i moderne kuhinje. Neki od njih su Tic Tac (Slika 8.), Zameo ih vjetar, Fabro, Bison.

Slika 8. Tic Tac restoran nudi tradicionalna jela još od 1971. godine

Izvor: Autorska fotografija

2.2.2. Betina

Radi svog akropolskog položaja na sjeveroistočnoj obali Murtera i očuvanog izvornog ambijenta, Betinu smatraju najslikovitijim mjestom na otoku. Simboli Betine su župna crkva Sv. Franje Asiškoga u kasno renesansnom stilu 1608. godine, te temeljito obnovljena 1884. godine, zatim trg sa lučicom i brodogradilište sa marinom. No, najznačajnija je po tradiciji drvene brodogradnje (Slika 9. i 10.).

Slika 9. Prikaz upravne zgrade brodogradilišta Betine

Izvor: Autorska fotografija

Slika 10. Dva tradicionalna broda – gajete – u betinskoj luci

Izvor: Autorska fotografija

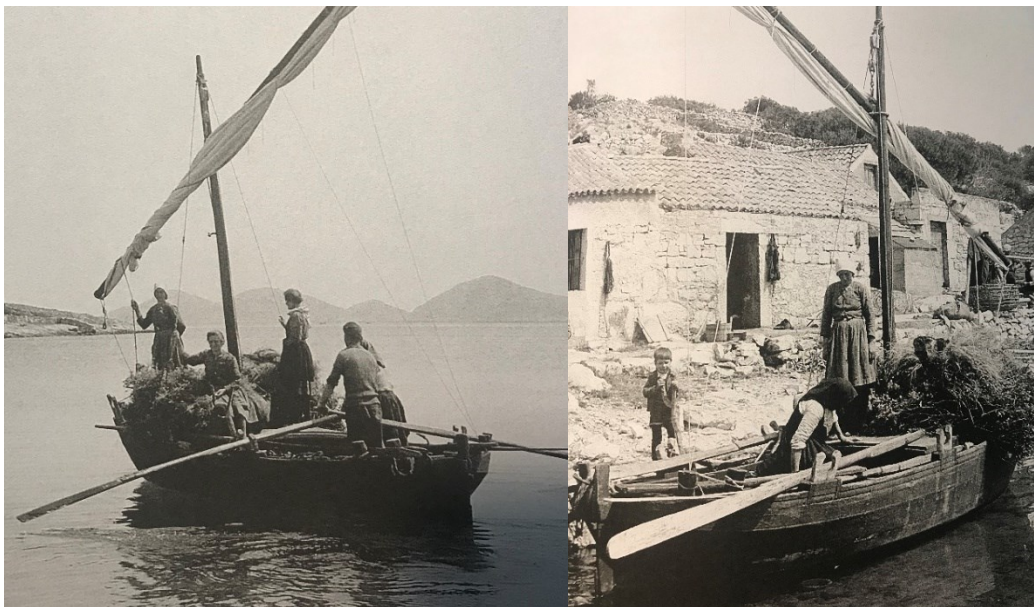

Slika 11. Gradnja betinskih drvenih brodova - gajeta

Izvor: Autorska fotografija

Inače, brodogradnja se u Betini razvila za vlastite potrebe stanovnika, jer su trebali male brodove kojima bi odlazili na rad na svoje udaljene poljoprivredne posjede. Nedugo nakon formiranja Betine, stanovnici su počeli otkupljivati zemlju izvan naselja, a zbog prenapučenosti malog otoka, ubrzo i izvan njega. Tako su Murterini i Betinjani tridesetih godina 17. stoljeća stupili na obližnje Kornatsko otočje kao pastiri zadarske gospode. S otkupom zemlje jačala je potreba za brodovima. Gotovo je svaka obitelj bila ovisna o brodu (Slika 12., 13., 14. i 15.), a osim za odlazak na posjede, brod se koristio za odlazak u gradove Šibenik i Zadar radi administrativnih poslova, kupnje potrepština te prodaje uroda. Godine 2015. otvoren je Muzej betinske drvene brodogradnje (Slika 16.) u središtu mjesta, tik rive. Unutra su izloženi svi alati betinskih brodograditelja i opisani zanati, na ekranima je prikazano kamo su sve Betinjani i Murterini odlazili s gajetom (Slika 11.). Izložene su i male makete brodova, kao i virtualna gradnja broda i sl. (Hrvatska enciklopedija, Betina i Muzej betinske drvene brodogradnje).

Slika 12.,13., 14. i 15. Važnost brodova za stanovništvo otoka

Izvor: Kurnati, sjećanje na zaborav, 2012.

Slika 16. U središtu Betine 2015. godine otvoren je Muzej betinske drvene brodogradnje
Izvor: Autorska fotografija

2.2.3. Jezera

Na jugoistočnoj obali otoka Murtera, smjestilo se malo selo i lučica Jezera, koje je sve do danas donekle zadržalo obilježja starog ribarskog naselja. Jezera su malo selo i lučica duboko uvučeni u zaljev na jugoistočnoj obali Murtera. Od kulturno-povijesnih spomenika tu je župna crkva Gospa od Zdravlja iz 1752. sa 32 metra visokim zvonikom. Jezera su dobila ime po brojnim lokvama koje su se stvarale za jačih kiša zbog nepropusnog tla. S obzirom da su Jezera zaklonjena u uvali idealno su polazište i pristanište za brodove koji plove prema Kornatima (TZ Jezera).

2.2.4. Tisno

Na istočnoj obali otoka Murtera smjestilo se Tisno, naselje koje se jednim dijelom nalazi na otočnoj, a drugim dijelom na kopnenoj strani. Tisno s Murterom povezuje pokretni most, koji se inače podiže dva put dnevno zbog prolaska nautičara (Slika 17.)

Od kulturno-povijesnih spomenika Tisno se diči sa čak četiri crkve; župna crkva sv. Duha iz 1548. građena u renesansom stilu (nadograđivanja kroz stoljeća), a povrh naselja nalazi se

barokna crkva Gospe od Karavađa iz 18. stoljeća, a tu su i crkvice Sv. Roka i Sv. Andrije. U mjestu Ivanju, udaljenom 3 kilometra od Tisnog je crkva svetog Marina kao i ostaci starokršćanske bazilike iz 6. stoljeća (TZ Tisno). U središtu Tisna, uz most prema kopnu razvila se barokno-klasicistička urbana jezgra s uskim uličicama mediteranskog ugođaja (Enciklopedija Hrvatske Umjetnosti, 1995).

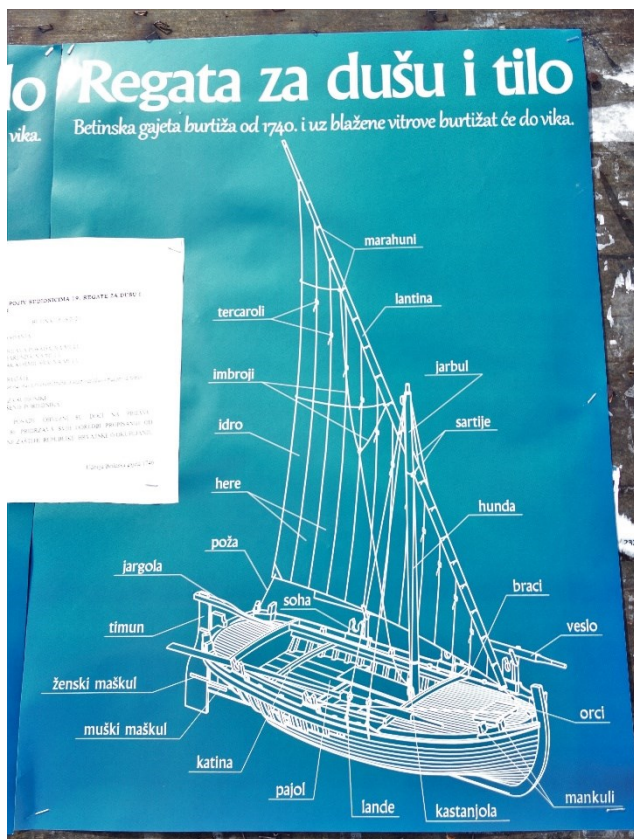
Slika 17. Podizni most u Tisnom

Izvor: Autorska fotografija

2.2.5. Glavna turistička događanja kroz godinu

Svakog rujna u naseljima Murter i Betina održava se regata drvenih brodova „Latinsko idro” (Slika 18.), u sjećanje na drvene jedrenjake kojima se plovilo na Kornate. U kolovozu se u Murteru održavaju Murterska kulturna ljeta (iliti Glazbeno-kulturno ljetno) s bogatim i raznolikim programom. Kao i u ostalim gradovima diljem Hrvatske i na otoku Murteru, u veljači se održava Murterski karneval. Kroz dva mjeseca (od sredine srpnja do početka rujna) u Jezerima se održava glavna manifestacija „Jezerki dani mora” s popratnim sadržajima „Ribarska fešta”, „Kako su živjeli naši stari” i „Jezerka gastro večer”. U proljeće (21. do 23.4) se pak održava Linos regata- „Jedrima protiv droge”. Također u Starom selu (Srimač) se tijekom cijele ljetne sezone u crkvi mogu poslušati koncerti (TZ Tisno i Općine Murter – Kornati). Za turiste su privlačne i brojne druge priredbe, pogotovo one vezane uz dane Općina Tisno i Murter, te tradicijske običaje. Za mnoge posjetitelje atraktivne su i tradicionalne crkvene svečanosti, pogotovo vezane uz božićne, uskršnje i druge blagdane.

Slika 18. Održavanje betinske regate u sjećanje na drvene jedrenjake

Izvor: Autorska fotografija

2.2.6. Kornatski arhipelag

Tik do Murtera nalazi se otočna skupina Kornata s istoimenim Nacionalnim parkom – koja je jedna od najpopularnijih odredišta nautičara na Sredozemlju. Sam otok Murter tj. samo naselje Murter najbitnija je polazna točka za sve posjetitelje Nacionalnog parka. Jedna od zanimljivih i podosta nepoznatih činjenica je da Kornatski otoci zapravo ne pripadaju vlasništvu Republike Hrvatske, nego su uglavnom pod privatnim vlasništvom, i to uglavnom mještana s otoka Murtera, a manje s otoka Žirja te Dugog otoka.

Otočna skupina je nastala prije oko 15.000 godina podizanjem morske razine, a čine je ukupno 152 otoka. Prostiru se između Pašmana, Dugog otoka i Žirja, a sama skupina je nazvana po najvećem otoku - Kornatu (32,5 km²). Otoci se ističu osobitim reljefom, od raznovrsnih krških oblika, poput grižina, škrapa, krških polja, jama, špilja i sl. pa do kornatskih strmaca (ili krunama) od kojih i potječe ime (Čokonaj, Vuk, 2014).

Nacionalni park Kornati djeluje od 1980. godine te danas obuhvaća površinu od 218 km², što je manje nego pri osnutku. Od četiri glavnih kornatskih otočnih niza (sitskog, žutskog, kornatskog i piškarskog) koje čine otočnu skupinu, u NP uključeni su samo kornatski i piškarski niz, s ukupno 89 otoka (Parkovi Hrvatske). Osim vlastitim plovilima, Nacionalnom parku može se pristupiti i s jednodnevnim izletničkim brodovima (Slike 19. i 20.). O NP brine Javna ustanova Nacionalni park Kornati sa sjedištem u Murteru. Uz prirodne vrijednosti na Kornate privlači i kulturno-povijesna baština. U ogoljenom vapnenačkom pejzažu nastali su brojni suhozidi, tradicijski stočarski i stambeni objekti, građeni „suhom gradnjom“ te skromne lučice. Ovdje ima i ostataka sakralnih objekata, od kojih je najznačajnija templarska crkvice Gospa od Tarca nastala u kasnom srednjem vijeku te crkvice Majke Božje na otoku Piškari. (Feletar, 1995).

Slike 19. i 20. Pogled na Kornate sa turističkog broda

Izvor: Autorska fotografija

3. Kratki pregled gospodarstva i demografije na otoku Murteru

3.1. Gospodarski razvoj otoka

Od gospodarskih djelatnosti na otoku Murteru, pa tako i na većini hrvatskih otoka, najviše se pozornosti pridodaje turizmu zbog profitabilnosti, poljoprivredi zbog nedovoljnog iskorištavanja resursa i zapuštenosti, maslinarstvu zbog kvalitetnog hrvatskog maslinovog ulja, industriji brodogradnje zbog društvenog te čak i demografskog značenja i naravno prometu, o čijem razvoju ovisi povezanost otočkog prostora s kopnom.

U prošlosti, glavne gospodarske djelatnosti, bile su stočarstvo, poljoprivreda, ribolov i pomorstvo. Murterini se nisu isticali razvijenim mornarskim vještinama jer su bili fokusirani na agrarnu proizvodnju, međutim zbog nedostatka obradivih površina te zauzimanje posjeda na Kornatima, prisili su ih na novu djelatnost - ribarstvo te su postali vrsni ribari. Tako je

gotovo svaka kuća na obali imala svoj mali mol sa privezanim čamcem - kao malo „Morsko parkirno mjesto”. Ta parkirna mjesta postoje i danas. Međutim ribarstvo počinje slabiti zbog konkurentnosti ribara s obližnjih otoka te se stanovništvo okreće industriji, ponajviše brodogradnji koje je na otoku razvijeno još od druge polovice 18. stoljeća. Tradicija gradnje gajeta, logera, leuta i drugih vrsta plovila ručnim alatima tu se prenosi sa generacije na generaciju. Uz brodogradnju i ribarstvo, stanovnici su se bavili poljodjelstvom i maslinarstvom i vinogradarstvom te stočarstvom, uglavnom na posjedima na Kornatskim otocima (Faričić, 2012; Muzej betinske drvene brodogradnje).

Krajem 80-ih godina 20. stoljeća, turizam je na većini otoka, pa i na Murteru postao glavna gospodarska djelatnost. Detaljne analize i utjecaj ove rapidne gospodarske djelatnosti bit će obrađene kroz sljedeća poglavlja u radu.

3.2 Demografske značajke otoka

Tijekom 20. stoljeća, na većini hrvatskih otoka dominirali su negativni demografski procesi. Starenje populacije i slabljenje biodinamičkih potencijala otočne populacije, rezultat su emigracijskog kretanja i prirodne depopulacije.

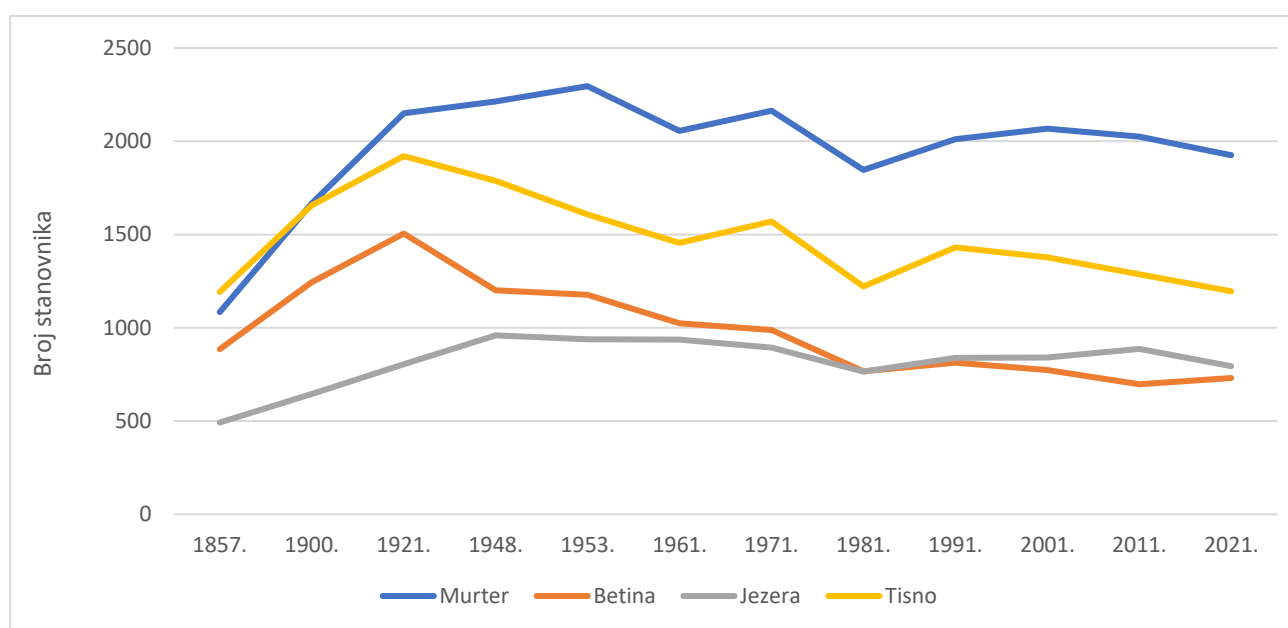
Prema Nejašmiću, „...u tako ostarjeloj populaciji dolazi do smanjenja ekonomske aktivnosti, a teško je (negdje i ne moguće) uspostaviti zadovoljavajući i uravnotežen društveni život. To rezultira daljnjim odlaskom preostale mladeži čime se produbljuje sociodemografska depresija te ograničava mogućnost stabiliziranja nepovoljnih gospodarskih i opće razvojnih tendencija“ (Nejašmić, 1992).

Međutim kopnom povezani otoci su ipak u povoljnijem demografskom položaju zbog bolje prometne povezanosti, bolje infrastrukture što utječe na bolji gospodarski rast te boljeg društvenog života. Tako i otok Murter, u usporedbi s ostalim sjevernodalmatinskim otocima, ima relativno „dobru” demografsku sliku.

Tablica 1. Kretanje broja stanovnika u naseljima Općina Murter-Kornati i Tisno od 1857. do 2021. godine

	1857.	1900.	1921.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.	2021.	Broj (2021./1991.)	% (2021./1991.)
Kornati	0	16	0	0	0	6	0	0	3	7	19	18	15	500
Murter	1.084	1.665	2.150	2.213	2.295	2.055	2.164	1.846	2.010	2.068	2.025	1.925	-85	-4,2
OPĆINA	1.084	2.681	2.150	2.213	2.295	2.061	2.164	1.746	2.013	2.075	2.044	1.943	-70	-3,5
Betina	885	1.244	1.505	1.200	1.177	1.024	988	767	813	774	697	731	-82	-10,1
Dazlina	0	100	0	146	158	172	138	88	89	62	45	44	-45	-50,6
Dubrava	0	95	0	95	240	238	218	170	203	185	179	152	-51	-25,1
Jezera	492	644	804	959	938	936	894	764	838	841	886	794	-44	-5,3
Tisno	1.192	1.656	1.920	1.787	1.607	1.455	1.570	1.221	1.431	1.377	1.287	1.196	-235	-16,4
OPĆINA	2.539	3.739	4.229	4.187	4.120	3.825	3.808	3.030	3.374	3.239	3.094	2.917	-757	-13,5

Izvor: URL 2, URL 8 i URL 25

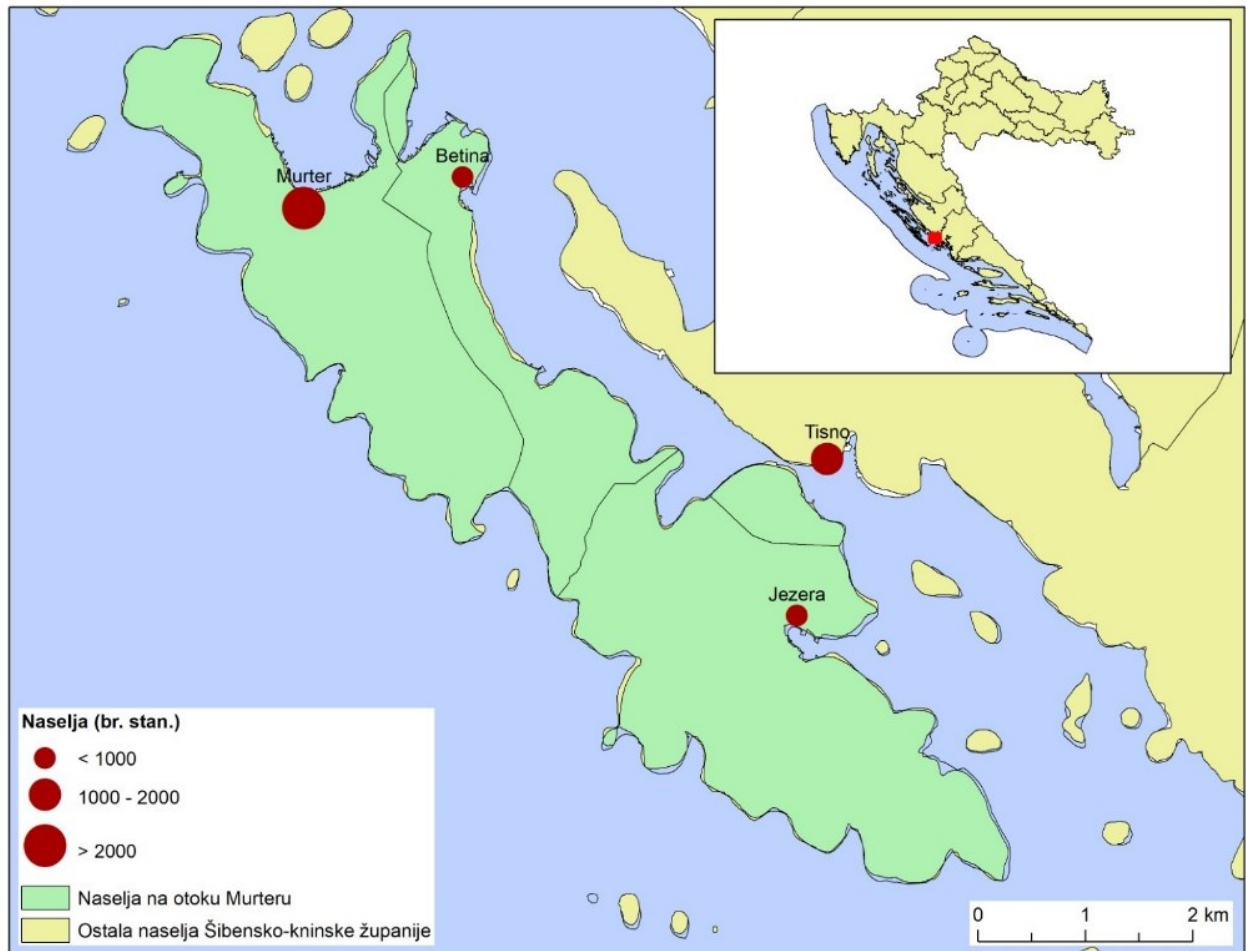

Slika 21. Grafički prikaz kretanje broja stanovnika u naseljima Općina Murter-Kornati i Tisno od 1857. do 2021. godine

Izvor: URL 2, URL 8 i URL 25

Kvantitativna analiza kretanja broja stanovnika u naseljima Općina Murter-Kornati i Tisno, pokazuje znatno povoljnije karakteristike, nego na većini otoka sjevernodalmatinskih otoka, što je rezultat cestovne povezanosti otoka s obalom (Tablica 1.). Već od polovice 19. stoljeća to su bila značajna naselja s posebnim župama. Broj stanovnika kontinuirano raste sve do sredine 20. stoljeća temeljen na razvoju ribarstva, poljoprivrede i pomorstva. Potom broj stanovnika stagnira sve do kraja 20. stoljeća, da bi zadnjih 30-ak godina došlo do blage depopulacije. Unatoč uspona turizma, maksimalan broj stanovnika u naselju Murter, zabilježeno je 1953. godine (2.295), u Betini 1921. (1.505), u Jezerima 1948. (959) i u Tisnom

1921. (1.920). Za suvremeni razvoj turizma od posebne je važnosti kretanje broja i promjene strukture stanovništva u zadnjih 30 godina. U tom razdoblju (1991. – 2021.) broj stanovnika Općine Murter – Kornati pao je za 3,5 %, a Općine Tisno za 13,5 %. Dakako, uz blago smanjenje broja stanovnika, dolazi i do blagih negativnih promjena u kvalitativnim značajkama stanovništva.

Slika 22. Kartografski prikaz broja stanovnika 2011. godine

Izvor: Autorska karta prema podacima iz URL 34

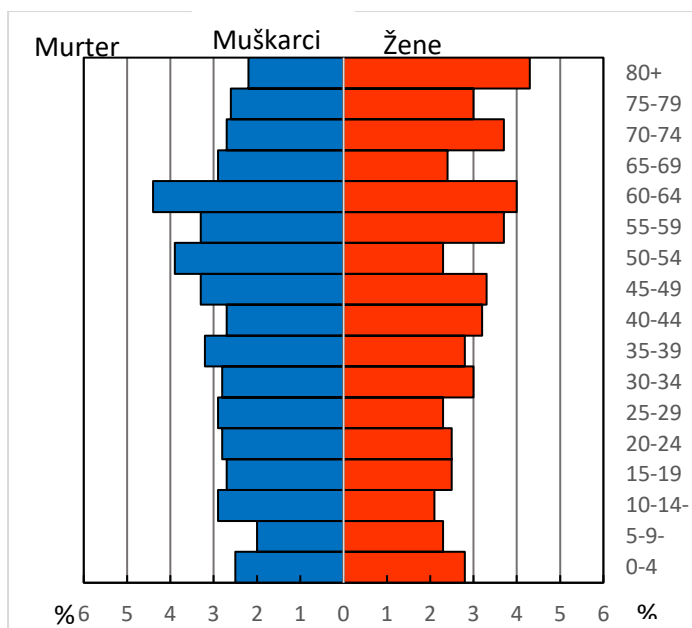
Osobito nakon Popisa 1981., počinje proces starenja ili senilizacije stanovništva i na otoku Murteru. To znači da je u kontinuiranom padu broj rođenih (natalitet), dok broj umrlih opada znatno sporije (mortalitet). Sve je manje mladog stanovništva (15-19 godina), a sve više starog stanovništva (>65 godina) (Tablica 2.), dok sudjelovanje broja radno sposobnog stanovništva (14-64 godine) zasad bitnije ne opada (Tablica 3.)

„Piramida“ starosti naselja na otoku Murteru ukazuje na bitne promjene u dobnoj-spolnoj strukturi stanovništva (Slika 22.). Prema podacima iz Popisa 2011. vidi se da je osnovica mladog stanovništva najmanje zastupljena, pogotovo u grupama od 0-4, 4-9 i 10-14. Sve više dominiraju grupe radno sposobnog stanovništva ali u starijim grupama, od 50 do 64 godine (50-54, 55-59, 60-64), što znači da će slijedećih godina biti sve manje i radno sposobnog stanovništva. Zabrinjava gotovo dominacija najstarijih grupa stanovništva (>65 godina), a naročito onih starijih od 75 godina (s dominacijom žena koje i ovdje žive duže od muškaraca) (Slika 23.). U Općinama Murter-Kornati (Tablica 3.) i okolici sudjelovanje mladog stanovništva opalo je uglavnom ispod 20 %, a starog prelazi 23 %, što znači da će i područje Šibenskog primorja imati sve znatniji nedostatak radne snage (pogotovo u turizmu).

Tablica 2. Dobno-spolna struktura stanovništva u naseljima na otoku Murteru 2011. godine

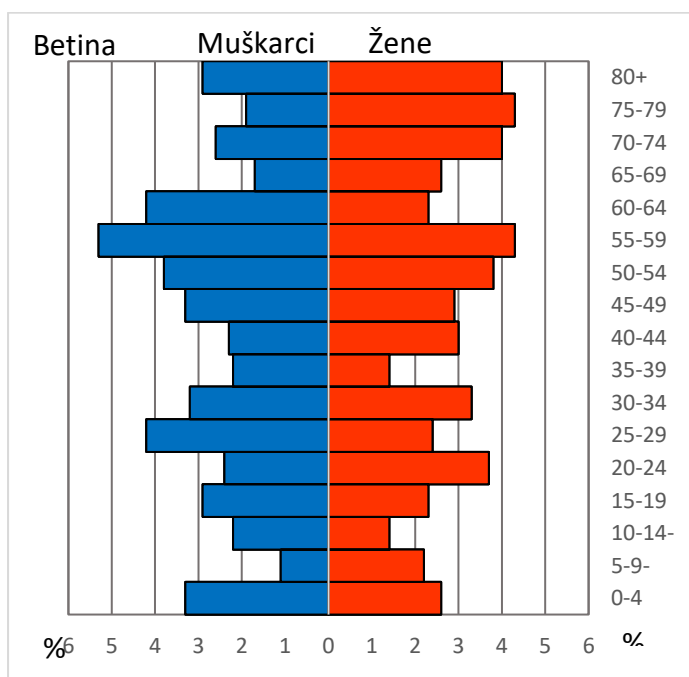
	Ukupno	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80+
MURTER	2.044	109	89	109	107	107	106	119	123	120	135	127	144	171	109	130	115	129
Muški	1.018	52	41	60	56	57	59	58	65	55	67	80	68	89	60	55	54	41
%	49,8	2,5	2	2,9	2,7	2,8	2,9	2,8	3,2	2,7	3,3	3,9	3,3	4,4	2,9	2,7	2,6	2,2
Ženski	1.026	57	48	43	51	50	47	61	58	65	68	47	76	82	49	75	61	88
%	50,2	2,8	2,3	2,1	2,5	2,5	2,3	3	2,8	3,2	3,3	2,3	3,7	4	2,4	3,7	3	4,3
BETINA	697	41	23	25	36	43	46	45	25	37	43	54	67	45	30	46	43	48
Muški	344	23	8	15	20	17	29	22	15	16	23	27	37	29	12	18	13	20
%	49,4	3,3	1,1	2,2	2,9	2,4	4,2	3,2	2,2	2,3	3,3	3,8	5,3	4,2	1,7	2,6	1,9	2,9
Ženski	353	18	15	10	16	26	17	23	10	21	20	27	30	16	18	28	30	28
%	50,6	2,6	2,2	1,4	2,3	3,7	2,4	3,3	1,4	3	2,9	3,8	4,3	2,3	2,6	4	4,3	4
JEZERA	886	42	36	35	49	47	47	50	46	55	58	65	71	67	49	59	63	47
Muški	439	25	17	17	28	21	27	26	23	21	34	34	32	39	24	31	18	22
%	49,5	2,8	1,9	1,9	3,2	2,4	3	2,9	2,6	2,4	3,8	3,8	3,6	4,4	2,7	3,5	2	2,4
Ženski	447	17	19	18	21	26	20	24	23	34	24	31	39	20	25	28	45	25
%	50,5	1,9	2,1	2	2,4	2,9	2,3	2,7	2,6	3,8	2,7	3,5	4,4	2,3	2,8	3,2	5,1	2,8
TISNO	1.287	57	45	48	88	59	84	84	66	73	90	84	104	114	62	80	67	82
Muški	639	32	24	25	40	25	43	43	38	37	43	37	52	64	36	32	28	31
%	49,7	2,5	1,9	1,9	Muškarci	1,9	3,3	3,3	3	2,9	3,3	2,9	4	5	2,8	2,5	2,2	2,4
Ženski	648	25	21	23	39	24	41	41	28	36	47	47	52	50	26	48	39	51
%	50,3	1,9	1,6	1,8	3	1,9	3,2	3,2	2,2	2,8	3,7	3,7	4	3,9	2	3,7	3	4

Izvor: URL 8

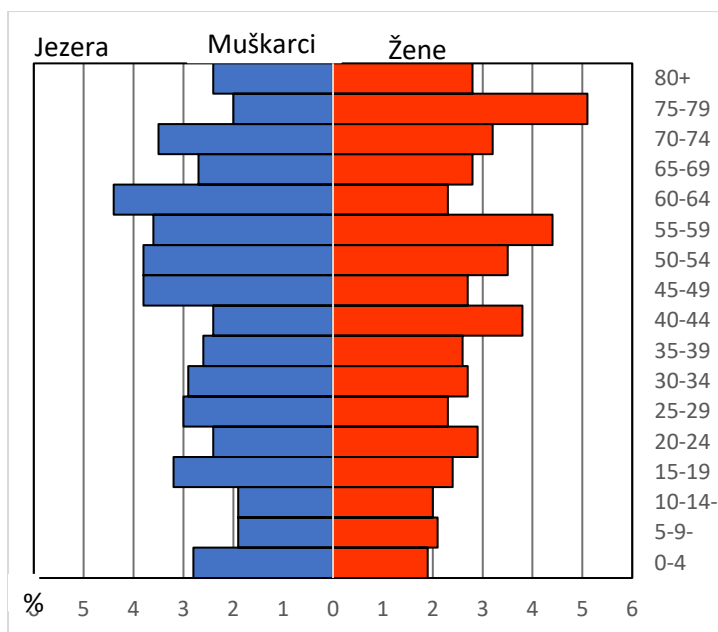
Slika 23a. Dobno-spolna piramida naselja Murter

Izvor: URL 8

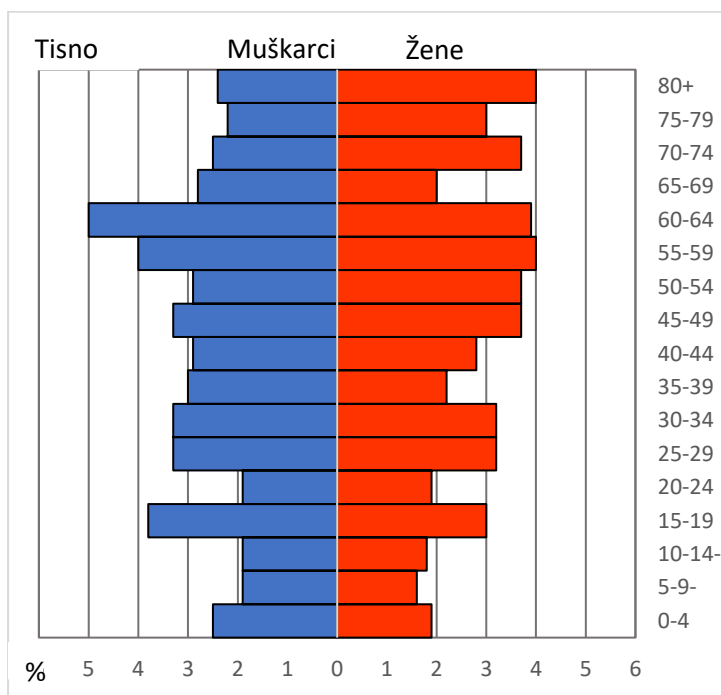
Slika 23b. Dobno-spolna piramida naselja Betina

Izvor: URL 8

Slika 23c. Dobno-spolna piramida naselja Jezera

Izvor: URL 8

Slika 23d. Dobno-spolna piramida naselja Tisno

Izvor: URL 8

Tablica 3. Osnovne starosne grupe u Općinama Murter, Tisno, Pirovac i Vodice 2011. godine

	0-19		15-64		65+		
2011.	Broj	%	Broj	%	Broj	%	UKUPNO
Murter	408	20	1260	61,6	483	23,6	2044
Tisno	567	19,3	1990	64,3	727	23,5	3094
Pirovac	346	17,9	1262	65,4	426	22,1	1930
Vodice	1828	20,6	5730	64,6	1799	20,3	8875

Izvor: URL 8

Za demografska kretanja od važnosti je i migracijska bilanca. U prošlosti je i područje Murtera bilo zahvaćeno snažnom emigracijom. Srećom razvojem turizma, ti negativni procesi su zaustavljeni, odnosno broj emigranata i imigranata je uglavnom izjednačen. Podaci Državnog statističkog zavoda pokazuju da je i u razdoblju od 2017. do 2019. u otočnim naseljima zabilježena pozitivna migracijska bilanca (Tablica 4.). Tako je u Općini Murter-Kornati 2019. bilo 12 više doseljenih nego iseljenih, a u Općini Tisno 15 stanovnika. U ovom području znatno pozitivniju migracijsku bilancu imaju Vodice – 89 više doseljenih nego iseljenih. U tom kontekstu važna je emigracijska bilanca prema inozemstvu. Tako je 2017. u Općinu Murter doseljeno 8 stanovnika iz inozemstva, a doseljeno 12, 2018. je odnos 13 prema 9, a 2019. 12 prema 13. Općini Tisno 2017. doseljena su iz inozemstva 24 stanovnika, a iseljenih je 30, dok je taj odnos 2018. 19 prema 17, tj. 2019. 34 prema 20 stanovnika.

Tablica 4. Doseljeno i odseljeno stanovništvo Općina Murter-Kornati i Tisno, Pirovac i Vodice od 2017. do 2019. godine

OPĆINA	Doseljeno			Odseljeno			Stopa promjene		
	2017.	2018.	2019.	2017.	2018.	2019.	2017.	2018.	2019.
Murter-Kornati	37	33	48	34	28	36	3	5	12
Tisno	78	76	89	74	48	74	4	28	15
Otok	115	109	137	108	76	110	7	33	27
Pirovac	86	67	72	43	52	74	43	15	2
Vodice	297	336	371	266	302	282	31	34	89

Izvor: URL 2

4. Turizam kao faktor prostornog razvoja

Danas je turizam jedna od najbrže rastućih gospodarskih grana u svijetu pa akcelerativni razvoj te djelatnosti postaje i sve važniji faktor transformacije prostora. Postao je globalna pojava koja ima utjecaj na sav život na Zemlji, i ljudi, ali i prirode.

Istodobno turizam je i nositelj razvoja, ali i veliki „potrošača i zagađivača” otočnog prostora. Iz tog razloga je vrlo bitno pomno planirati tu vrlo kompleksnu djelatnost. Prema Faričiću, nužna je komunikacija između svih relevantnih činitelja kako bi se izbjeglo moguće nesuglasje i postigao glavni cilj – uravnoteženi i koordinirani razvoj održivog turizma te društveno-gospodarske revitalizacije demografski i ekonomski depresivnog prostora (Faričić, 2012).

4.1. Trenutno stanje turizma

Prema Curiću i dr. „turizam je globalni proces prostornih kretanja s društvenim, ekonomskim (gospodarskim), političkim, kulturnim i prostornim uzrocima i posljedicama” (Curić, Glamuzina, Opačić, 2013, 9). Na otoku je turizam razvijen još od 80-ih godina 20. stoljeća, a zadnjih dvadesetak godina rapidno raste.

Kao prva i najvažnija vrsta turizma na otoku je kupališni turizam. To ni nije začuđujuće s obzirom na razvedenu obalu i prekrasno, toplo i čisto Jadransko more. Međutim turističkoj atraktivnosti osobito pridonose i brojne šljunčane plaže. Najpoznatija je Slanica, koja je ujedno i najposjećenija (Slika 15.). Čigrada je plaža koja se nalazi na ulazu u Murter, djelomično je šljunčana i stjenovita, a hladovinu joj daje borova šuma. Opremljena je caffè barovima i restoranom. Na njoj se organiziraju partiji, a poznata je po prekrasnom zalasku sunca. Nedaleko mjesta Tisnog, kod autokampa Loviša, istoimena je šljunčana plaža. Između Tisnog i Murtera sjenovita je plaža Kosirina sa lijepim pogledom na Kornate, a omiljena među Murterinima je plaža Podvrške koja se prostire u nekoliko uvala od kojih je jedna rezervirana za nudiste.

Velika mana kupališnog turizma je što je to masovni oblik turizma te on ima veliki utjecaj na prostor tj. njegovo obilježje je aglomerativnost turista uz obalnu crtu. Sukladno tome, veliki dio murterskog obalnog područja prilagođeno je kupačima. To podrazumijeva ugostiteljske objekte, štandove za iznajmljivanje i kupnju brodova, šešira, magneta, opremom za kupanje. Ostali dijelovi obale koji nemaju adekvatne šljunčane ili pjeskovite plaže, betonirani su i izravnani sa zemljom (Slika 24., 25., 26. i 27..)

Slika 24. Recentna fotografije najpoznatije plaže na Murteru – Slanice

Izvor: Autorska fotografija

Slike 25., 26. i 27. Betonirane plaže i neadekvatno izgrađeni ugostiteljski objekti i rekreacijski platoi

Izvor: Autorska fotografija

Murter kao i obližnji NP Kornati ubrajaju se među najbolje ronilačke destinacije na Jadranu. Podvodni svijet je bogat i raznolik, a s obzirom da se nalazio na trgovačkim prometnim rutama

u podmorju ima i olupina potopljenih brodova. Gotovo u svakom mjestu na Murteru djeluju ronilački centi koji organiziraju razne tečajeve ronjenja te organiziraju ronilačke izlete.

Uz kupališni na Murteru je najrazvijeniji i nautički turizam (marine i održavanje brodova). Na otoku Murteru i na obližnjim Kornatima postoji čak 5 marina: marina Harmina na sjeverozapadnom dijelu otoka (400 vezova u moru, 250 na suhom), marina Betina (Slike 28. i 29.) na sjeveroistočnoj strani Murtera (180 vezova u moru, 90 na suhom) . ACI marina Jezera na južnoj strani Murtera (200 vezova u moru, 35 na suhom), ACI marina Piškera između otoka Piškera i Panitula vela (150 vezova u moru) i ACI marina Žut, na sjeveroistočnoj obali Žuta (120 vezova u moru) (Murter-Kornati.com) (Tablica 5.)

Slike 28. i 29. Marina Betina ima čak 180 vezova u moru i 90 na suhom

Izvor: Autorska fotografija

Tablica 5. Popis marina i njihovih obilježja na otoku Murteru

	Marina Hramina	Marina Betina	ACI marina Jezera	ACI marina Piškera	ACI marina Žut
Smještaj	SZ dio otoka	SI dio otoka	J dio otoka	između Piškera i Panitula	SI obala otoka Žut
Vezovi u moru	400	180	200	150	120
Mjesta za smještaj plovila na suhom	250	90	35	-	-
Sadržaj	Recepcija, mjenjačnica, hotel sa 10 soba polu apartmanskog tipa, restoran, telefon, praonica rublja, supermarket,	Recepcija, mjenjačnica, restoran, supermarket, praonica rublja, sanitarne prostorije (wc, tuševi),	Recepcija, mjenjačnica, restoran, sanitarne prostorije (wc, tuševi), najam plovila, škola jedrenja, benzinska crpka,	Recepcija, mjenjačnica, restoran, telefon, sanitarne prostorije (wc, tuševi), supermarket, priključak za	Recepcija, mjenjačnica, restoran, telefon, sanitarne prostorije (wc, tuševi), supermarket, priključak za

	prodavaonica nautičke opreme, sanitarne prostorije (wc, tuševi), najam plovila, benzinska crpka, priključak za vodu, priključak za struju, radiona, pokretna dizalica (travel lift) - 50 t, dizalica – 15 t, parking, slip navoz, suhi vezovi, punionica plina	najam plovila, benzinska crpka (0,3 nm), priključak za vodu, priključak za struju, servisna radionica, pokretna dizalica (travel lift) - 260 t, dizalica – 20 t, parking, slip navoz, suhi vezovi	priključak za vodu, priključak za struju, servisna radionica, dizalica – 10 t, parking, slip navoz, suhi vezovi	vodu, priključak za struju	vodu, priključak za struju
Otvoreno	cijele godine	cijele godine	cijele godine	ožujak-listopad	ožujak-listopad

Izvor: URL 23

4.2. Analiza turističkih pokazatelja u zadnjih deset godina

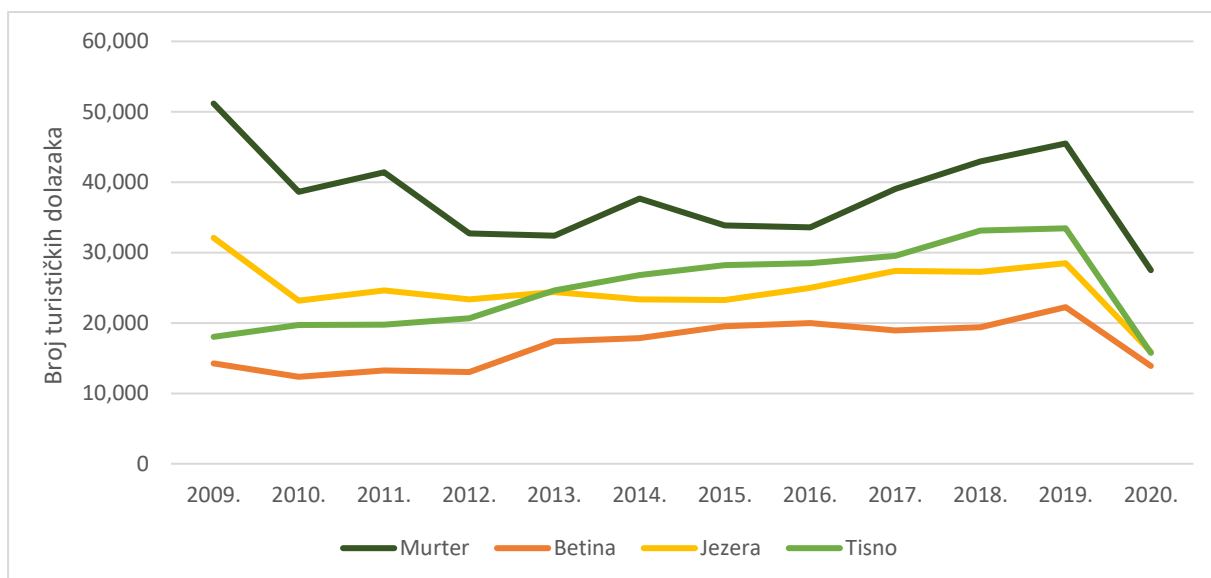
Turistički promet obuhvaća broj dolazaka i broj ostvarenih noćenja u nekoj turističkoj destinaciji. U tablici broj 6. prikazan je ukupan broj dolazaka u glavnim naseljima otoka Murtera u posljednjih deset godina, od 2009. do 2019. godine. Tablica uključuje i pandemijsku godinu 2020., no ona nije relevantna za uspoređivanje.

Razvoj turizma u svim naseljima, a pogotovo u naselju Murter ima neravnomjeran razvoj. Od godine 2009. pa do 2015. ukupan broj dolazaka i noćenja varira. Međutim od 2015. godine pa do 2019. je zabilježen linearni trend rasta i u naselju Murteru, Betini, Jezerima i Tisnu (Slika 30. i 32.) Tako je 2019. godini usporedno s 2009. broj turističkih noćenja u naselju Murter porastao s 278.842 na 414.797 noćenja, u naselju Betini s 91.146 na čak 226.197 noćenja, u naselju Jezera sa 145.555 na 259.085 noćenja, a u naselju Tisno s 205.367 na 248.182 noćenja (Tablica 7.). Kroz sve godine promatranja, najviše vrijednosti ovih pokazatelja ima naselje Murter. To je i za očekivati s obzirom da se na njemu nalazi najviše smještajnih kapaciteta, ali i kulturnih te zabavno-rekreativnih atrakcija. Najmanji broj vrijednosti ovih pokazatelja pak ima naselje Betina. Na slici 31. vidljiv je kartografski prikaz promjene ukupnog broja turističkih dolazaka.

Tablica 6. Ukupan broj turističkih dolazaka po naseljima na otoku Murteru od 2009. do 2020. godine

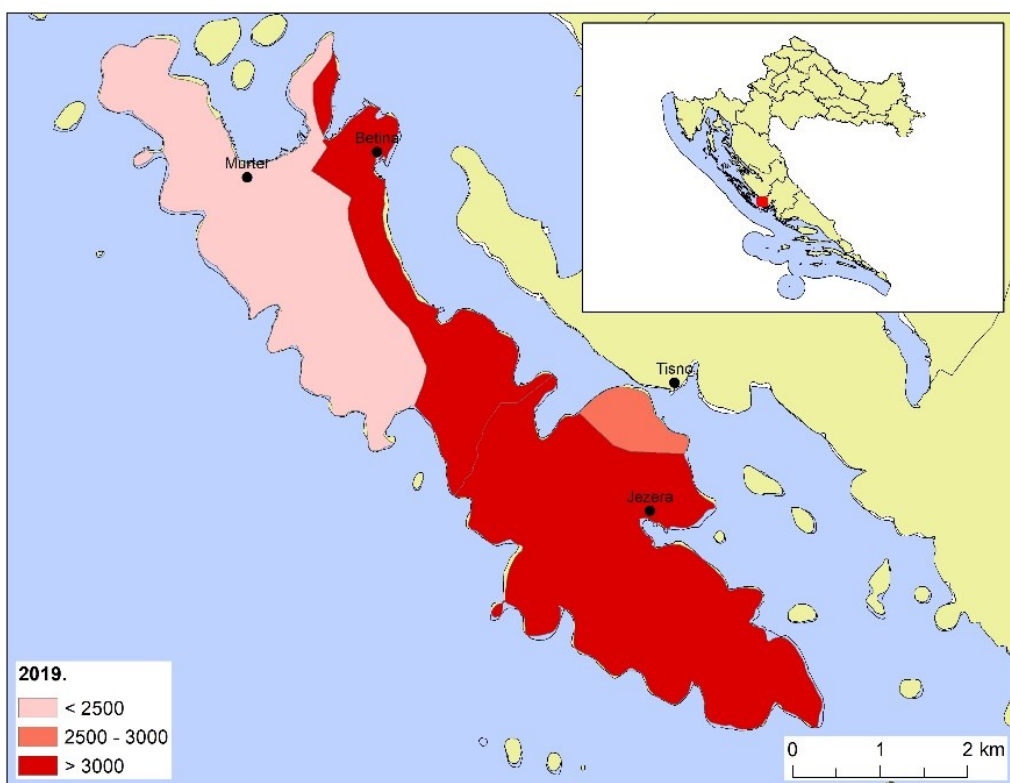
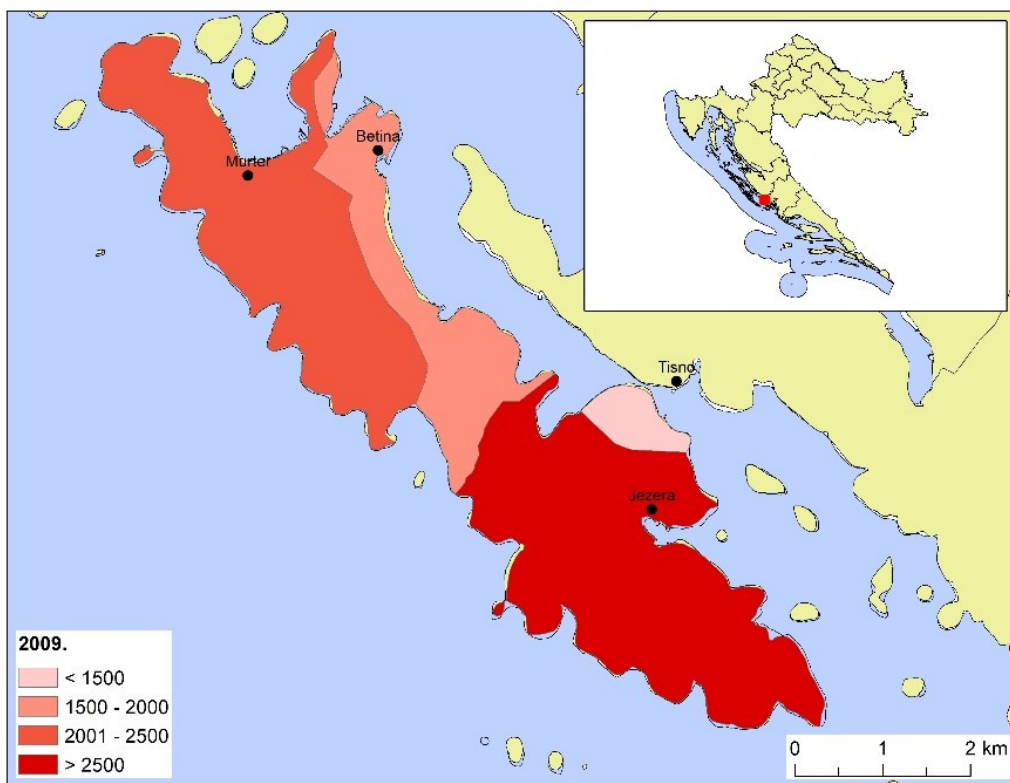
	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Murter	51.172	38.612	41.404	32.738	32.423	37.676	33.871	33.601	39.024	42.934	45.493	27.501
Betina	14.248	12.354	13.262	13.013	17.412	17.841	19.536	19.974	18.944	19.412	22.249	13.893
Jezera	32.095	23.183	24.630	23.370	24.412	23.352	23.278	24.981	27.413	27.265	28.493	15.881
Tisno	18.036	19.724	19.751	20.686	24.607	26.802	28.202	28.482	29.535	33.117	33.447	15.744

Izvor: URL 4-6, 11-20, 28, 30

Slika 30. Grafički prikaz ukupnog broja turističkih dolazaka po naseljima na otoku Murteru od 2009. do 2020. godine

Izvor: URL 4-6, 11-20, 28, 30

Slika 31. Usporedni kartografski prikaz ukupnog broja turističkih dolazaka po naseljima na otoku Murteru 2009. i 2019. godine

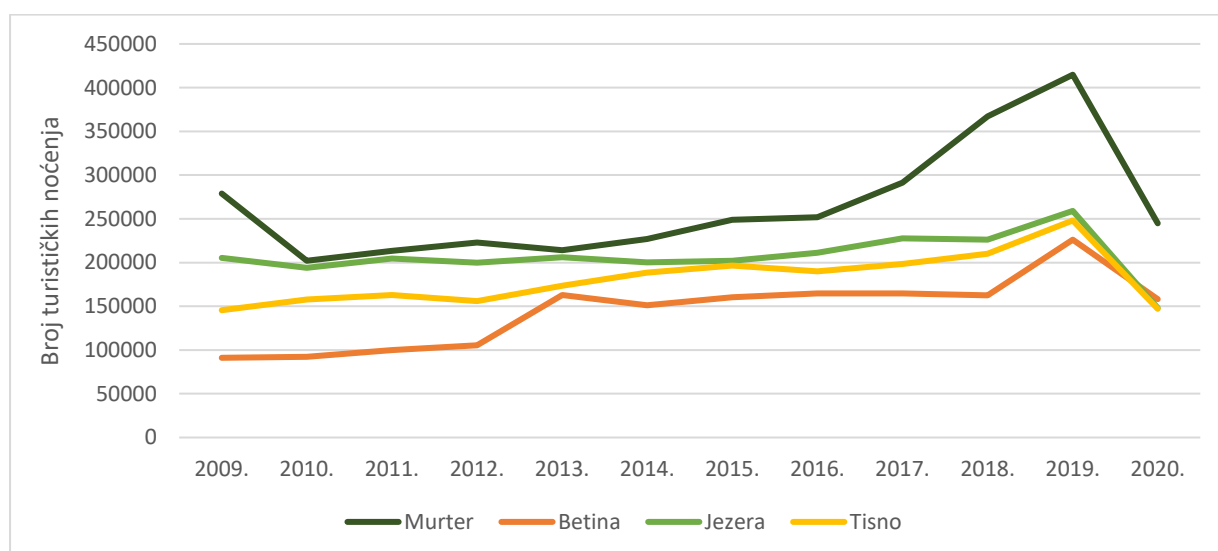
Izvor: Autorska karta prema podacima iz URL 4-6, 11-20, 28, 30 i 34

Tablica 7. Ukupan broj turističkih noćenja po naseljima na otoku Murteru 2009. i 2019. godine

	2009.	2019.	% promjene
Murter	278.842	414.797	67,2
Betina	91.146	226.197	40,3
Jezera	145.555	259.085	56,2
Tisno	205.367	248.182	82,7
Ukupno	720.910	114.8261	62,8

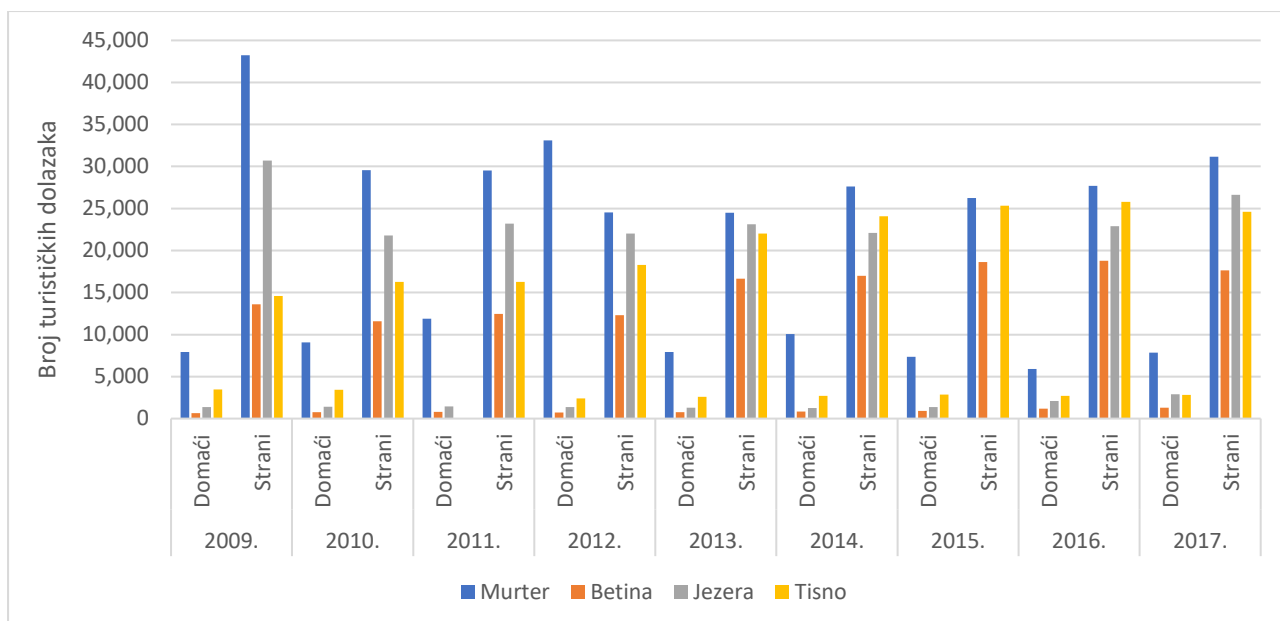
Izvor: URL 4 i 20

Slika 32. Grafički prikaz ukupnog broja turističkih noćenja po naseljima na otoku Murteru od 2009. do 2020. godine

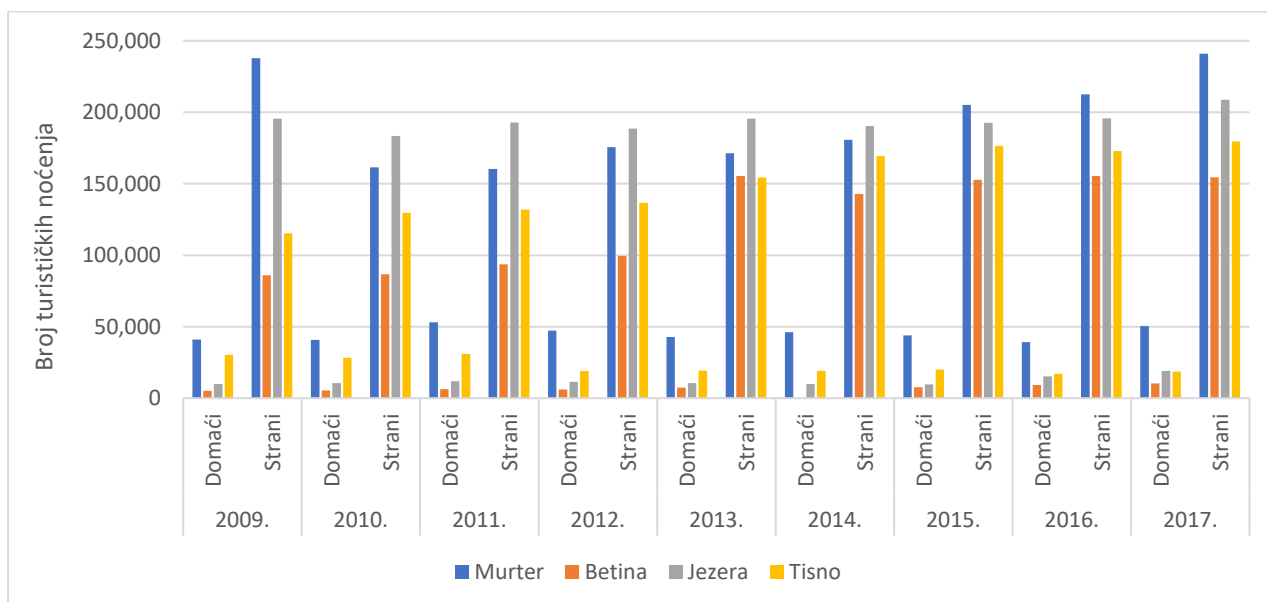
Izvor: URL 2 i 18

Analizom strukture prema zemlji porijekla vidimo da sva naselja na otoku Murteru imaju znatno veći broj dolazaka i noćenja u odnosu na domaće turiste. Slika 34. prikazuje kako ukupan broj noćenja stranih turista ima uzastopan trend rasta te je u odnosu na ukupan broj noćenja domaćih turista sve veći. Ukupan broj stranih turista premašuje ukupan broj domaćih turista u svim naseljima. Usporedbe radi, 2017. godine ukupan broj dolazaka stranih turista u naselju Tisno je iznosio 26.628, a domaćih tek 2.907 (Slika 33.).

Slika 33. Broj turističkih dolazaka po strukturi po naseljima na otoku Murteru od 2009. do 2017. godine

Izvor: URL 11-19

Slika 34. Broj turističkih noćenja po strukturi po naseljima na otoku Murteru od 2009. do 2017. godine

Izvor: URL 11-19

Još jedan pokazatelj razvijenosti turizma je prosječna duljina boravka turista, iskazana u danima. S obzirom na 2009. godinu, prosječna duljina boravka se znatno produžila, za otprilike 4 ili 5 dana (Tablica 8.), zavisi o kojem naselju je riječ. Tako je 2009. godine prosječna duljina boravka u naselju Betini iznosila 6,4 dana, a 2019. godine 10,2 dana. U naselju Murter je 2009. iznosila 5,4 dana, a 2019. 9,1 dan. Zbog udaljenog položaj otoka od glavnih emitivnih područja (Zapadna i Srednja Europa) i njegovih ljepota, turistima se više isplati duže boraviti na otoku.

Tablica 8. Prosječna duljina boravka (u danima) turista po naseljima na otoku Murteru u razdoblju od 2009. do 2020. godine

	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020
Murter	5,4	5,2	5,2	6,8	6,6	6,0	7,4	7,5	7,5	8,6	9,1	8,9
Betina	6,4	7,5	7,5	8,1	9,4	8,5	8,2	8,2	8,7	8,4	10,2	11,4
Jezera	6,4	8,4	8,3	8,6	8,4	8,6	8,7	8,5	8,3	8,3	9,1	9,3
Tisno	8,1	8,0	8,2	7,5	7,1	7,0	7,0	6,7	6,7	6,3	7,4	9,4

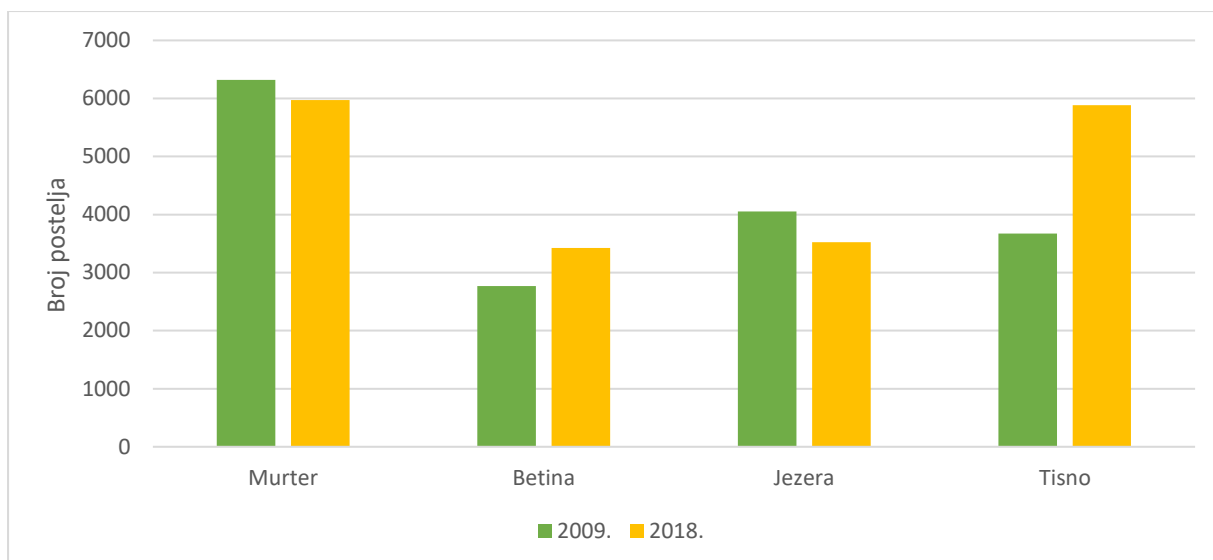
Izvor: izračunala autorica prema podacima URL 4,5 i 11-20

Godine 2009. naselja Murter, Betina, Jezera i Tisno raspolagala su s ukupnim brojem postelja od 16.816. Nakon deset godina broj postelja povećao se na 18.803. Najveći broj postelja 2009. Kao i 2018. imalo je naselje Murter (Tablica 9.). Najmanje broja postelja imalo je naselje Betina, njih 3.424. Na slici 26. Možemo primijetiti pad broja postelja u naseljima Murter i Jezero. Razlog tome je sve više iznajmljivanja smještaja na crno.

Tablica 9. Broj soba i postelja u naseljima na otoku Murteru 2009. i 2018. godine

	2009.		2018.	
	sobe	postelje	sobe	postelje
Murter	276	6.322	1.800	5.972
Betina	56	2.768	1.001	3.424
Jezera	44	4.051	1.085	3.525
Tisno	328	3.675	1.724	5.882

Izvor: URL 11 i 20

Slika 35. Ukupni broj postelja u naseljima na otoku Murteru 2009. i 2018. godine

Izvor: URL 11 i 20

4.3. Turizam kao faktor utjecaja na socio-geografsku transformaciju prostora

Prilikom analize utjecaja turizma na socio-geografsku transformaciju prostora, najčešći relevantni pokazatelji su koeficijent turističke funkcionalnosti, intenzitet ukupnog turističkog prometa (dolasci i noćenja) te stopa turističke penetracije.

Prvi analizirani pokazatelj je koeficijent turističke funkcionalnosti koji povezuje broj stanovnika i turističke smještajne kapacitete određenog prostora. Pokazuje koliki je broj turističkih postelja na 100 stanovnika na nekom području. Visoke vrijednosti ovog indikatora upućuju na veliku važnost turizma u gospodarstvu određenog prostora, odnosno visok stupanj ovisnosti o turizmu.

Tablica 10. Koeficijent turističke funkcionalnosti i turistički operativni indikator (TOI) u smještajnim kapacitetima naselja otoka Murter 2009. i 2018. godine

Naselje	2009.		2018.	
	Koeficijent turističke funkcionalnosti	TOI	Koeficijent turističke funkcionalnosti	TOI
Murter	306,1	5	295,1	5
Betina	372,1	5	498,2	5
Jezera	483,4	5	411,3	5
Tisno	268,4	5	462,1	5

Izvor: izračun autorice prema URL 11 i 20

Najveći koeficijent turističke funkcionalnosti 2009. godine imalo je naselje Jezera, a iznosilo je 483,4 (Tablica 10.). To znači da je na 100 stanovnika postojalo 483 smještajnih turističkih kapaciteta. Međutim 2018. godine dolazi do promjene. Te godine najveći koeficijent funkcionalnosti imalo je naselje Betina, čak 498,2. To znači da je na 100 stanovnika 2018. godine postojalo 498 smještajnih jedinica. Za pretpostaviti je da će taj broj s godinama rasti, te da je 2021. još i veći. Najmanji koeficijent 2018. godine ima naselje Murter s 296 smještajnih jedinica na 100 stanovnika. Izračuni dobiveni koeficijentom turističke funkcionalnosti grupiraju se u šest skupina prema Defertovom turističkom operativnom indikatoru (TOI): KTF > 500- vrlo značajna turistička aktivnost (TOI 6), 100- 500- značajna turistička aktivnost (TOI 5), 40-100- pretežna turistička aktivnost (TOI 4), 10-40- važna turistička aktivnost, ali ne glavna (TOI 3), 4-10- turistička aktivnost od manje važnosti (TOI 2) i < 4- neznatna turistička aktivnost (TOI 1) (Vojnović, 2016). Bez obzira na niže ili više vrijednosti koeficijenta, u svim naseljima i tijekom 2009. i 2018. godine, sva naselja imaju oznaku TOI=5, jer pripadaju 100-500 skupini. To znači da u svim naseljima vlada značajna turistička aktivnost.

Drugi analizirani pokazatelj je intenzitet ukupnog turističkog prometa pokazuje broj turističkih dolazaka ili noćenja na 100 stanovnika. Najveći intenzitet u dolascima je u 2009. bio u naselju Jezera, a najmanji u Tisnom. Godine 2019. isto tako najveći je intenzitet imalo naselje Jezera, a najmanje naselje Murter. U 2019. godini u naselju Jezera, na 100 stanovnika zabilježeno je čak 3325 dolazaka, u naselju Betina 3229 dolazaka na 100 stanovnika, u naselju Tisno 2627 dolazaka na 100 stanovnika, a u naselju Murter 2247 dolazaka na 100 stanovnika (Tablica 11.). Što se tiče intenziteta u noćenjima, najveći 2009. godine bio je u naselju Jezera i iznosio je

24.419 noćenja na 100 stanovnika. Najveći u 2019. bio je u naselju Betina i iznosio je 32.829 noćenja na 100 stanovnika, najmanji u Tisno i iznosio je 19.496 noćenja na 100 stanovnika.

Tablica 11. Intenzitet ukupnog turističkog prometa u naseljima otoka Murtera 2009. i 2019. godine

Naselje	Intenzitet ukp. turističkog prometa		Intenzitet ukp. turističkog prometa	
	2009.	2019.	2009.	2019.
	dolasci		noćenja	
Murter	2.474,4	2.247,7	13.483,7	20.484,1
Betina	1.915,1	3.229,2	12.251,1	32.829,7
Jezera	3.816,3	3.325,4	24.419,3	30.232,2
Tisno	1.310,3	2.627,4	10.570,4	19.495,3

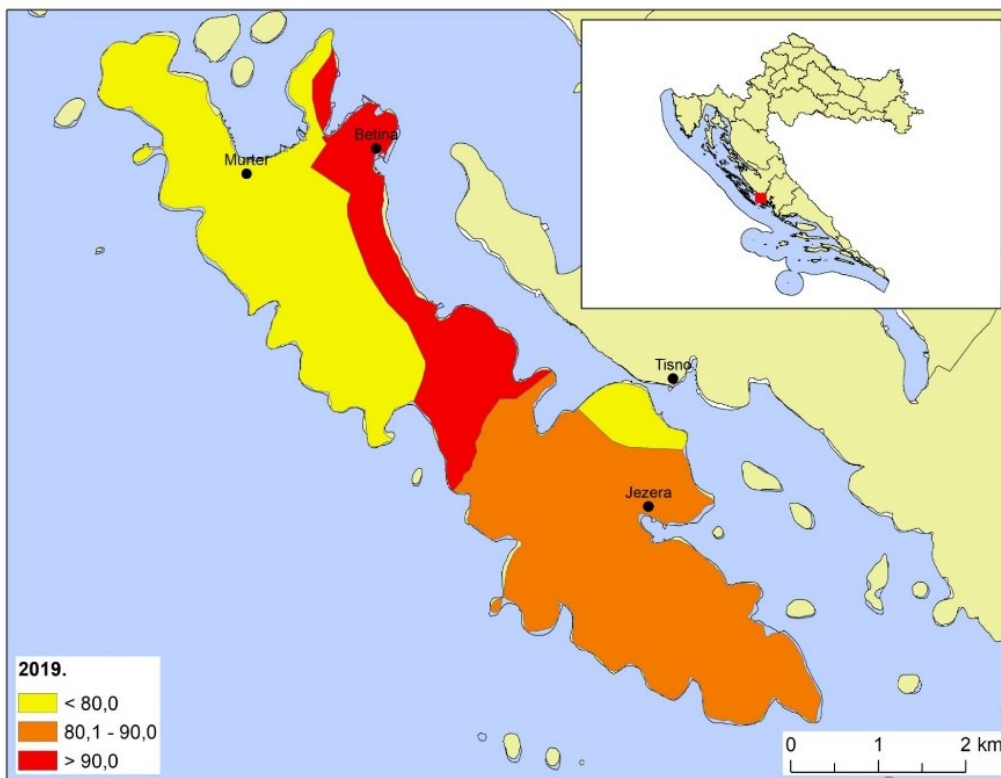
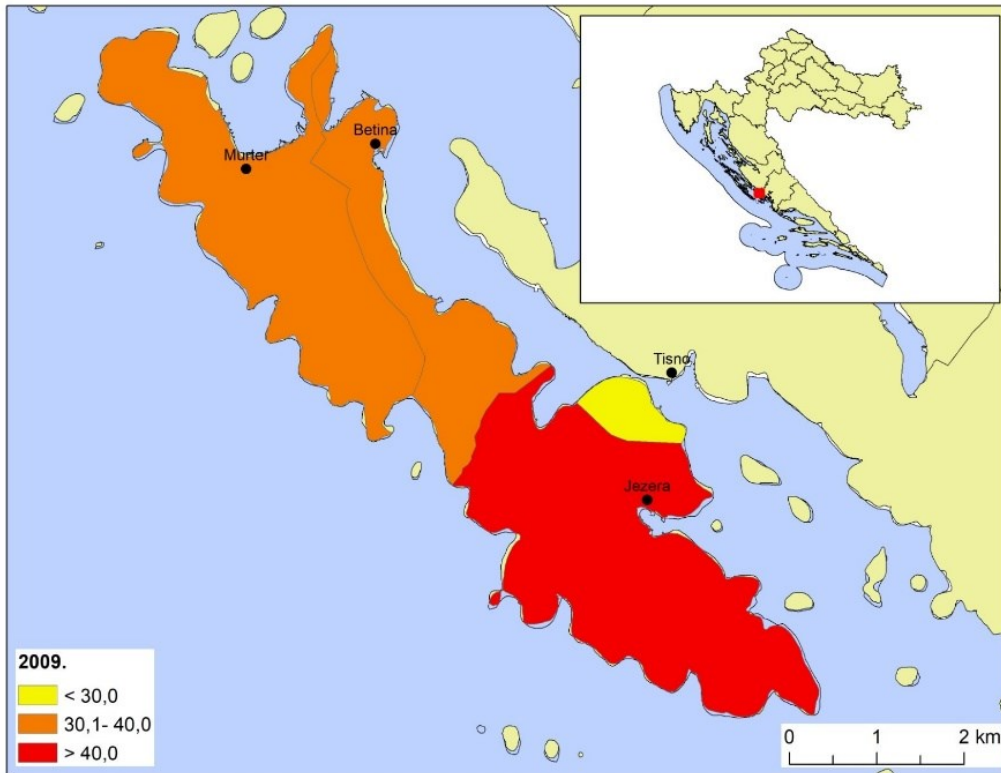
Izvor: izračunala autorica prema URL 4,7,8 i 11

Treći analizirani pokazatelj je stopa turističke penetracije. Ona pokazuje broj turističkih dolazaka dnevno na sto stanovnika. Godine 2009. stopa penetracije je najviše iznosila u naselju Jezera, gdje je na 100 stanovnika bilo 67 dolazaka. U 2019. Betina je bila ta s najviše dolazaka na 100 stanovnika, a taj broj je iznosio 90 (Tablica 12.) Na slici 36. i 37. je prikazana usporedba povećanja stope turističke penetracije 2009 i 2019. godine.

Tablica 12. Stopa turističke penetracije u naseljima otoka Murtera 2009. i 2019. godine

	2009.	2019.
Murter	37,4	56,1
Betina	35,4	90,4
Jezera	67,1	83,3
Tisno	29,1	53,4

Izvor: izračunala autorica prema URL 4,7,8 i 11

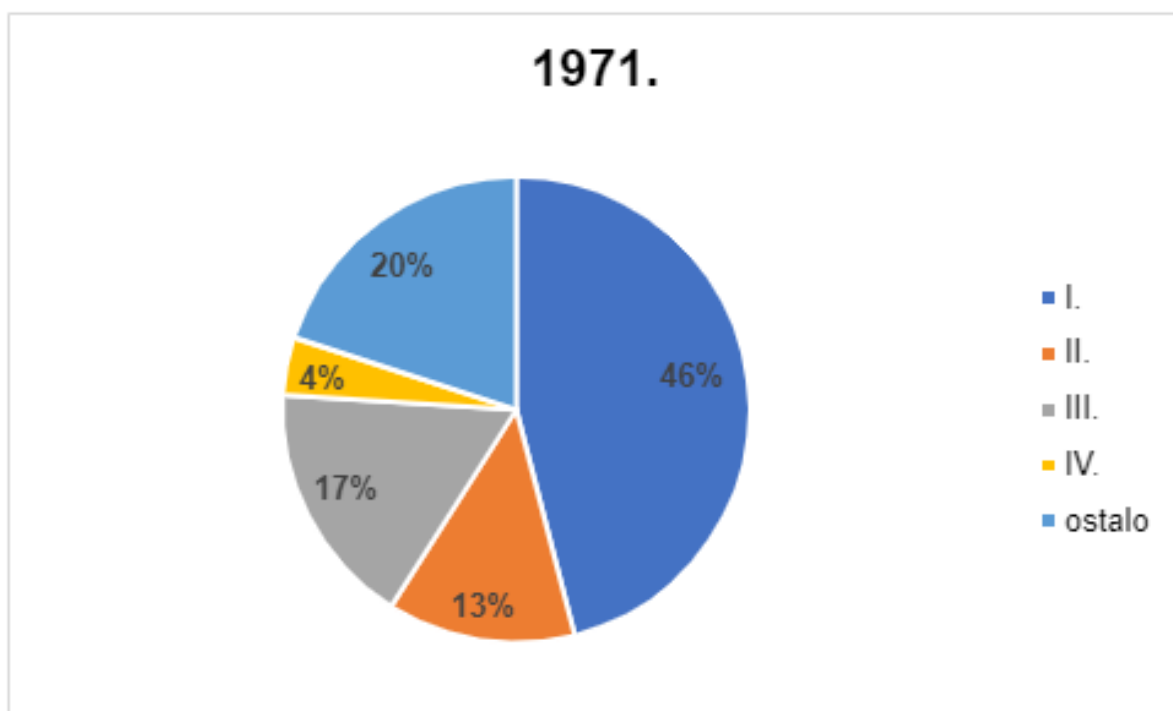
Slika 36. i 37. Usporedba promjene stope turističke penetracije u naseljima na otoku Murteru 2009. i 2019. godine

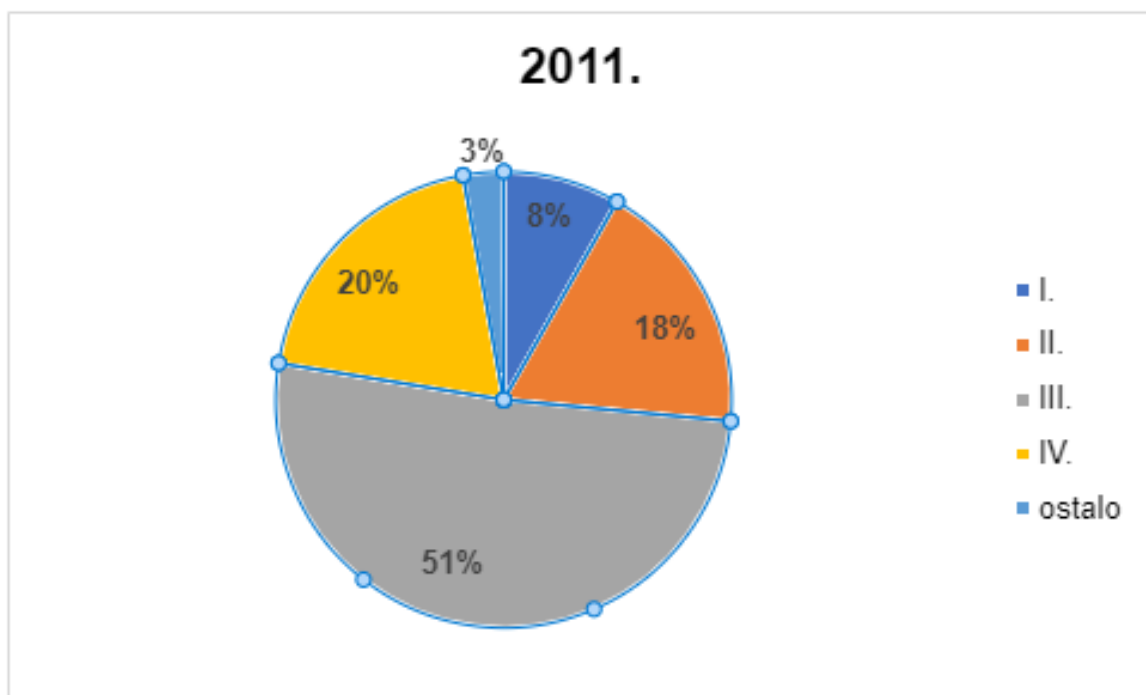
Izvor: Autorska karta prema podacima iz URL 4,7,8, 11 i 34

Osim na stanovništvo, turizam je utjecao i na promjenu gospodarske strukture. Uspoređena je gospodarska struktura 1971. i 2011. godine.

Turizam bi trebao predstavljati ključnu gospodarsku prekretnicu za demografski, ali i ekonomski oporavak. Prema mnogobrojnim strategijama, turizam treba biti ključ gospodarskog sustava, oko kojeg se okupljaju druge, u prošlosti najvažnije, gospodarske aktivnosti kao što su poljoprivreda, ribarstvo, industrija, promet, trgovina i druge. Međutim to na otoku Murteru tj. u praksi i nije slučaj.

Prvi službeni podaci o gospodarskoj strukturi otoka Murtera, zabilježeni su popisom stanovništva 1971. godine. Tada su se turizam i tercijarne djelatnosti tek počele razvijati te je prevladavala poljoprivreda, ribarstvo, stočarstvo, rudarstvo, brodogradnja i slično. Te godine najviše zaposlenih je bilo u primarnom sektoru djelatnosti, njih čak 46 %, u sekundarnom sektoru bilo je zaposlenih 13 %, u tercijarnom 17 %, a u kvartarnom samo 4 %. Predzadnjim popisom stanovništva 2011. godine, ove brojke su se značajno izmijenile. Sada je glavni sektor djelatnosti tercijarni, a tome ponajviše pridonosi turizam. U tercijarnom sektoru je zaposleno čak 51 % stanovništva, a u poljoprivrednom poniznih 8 %. Kvartarni sektor se također s 4% popeo na 20 %, a iznenađujuće je to što je broj zaposlenih u sekundarnom sektoru tj. u industriji povećan za 5 % te on 2011. iznosi 18 % (Slika 38. i 39.).

Slika 38. i 39. Promjene u gospodarskoj strukturi zaposlenih na otoku Murtera 1971. i 2011. godine

Izvor: URL 6

Pod utjecajem turizma, kao glavnog faktora preobrazbe socio-geografskih obilježja otoka, mijenjaju se i stara otočna baština, kao što su gradnja u suho, uske uličice s kamenim kućama, nestaje etnološka baština, stari obrti, običaju i jezik, ali i svakidašnji ritam života otočana, koji je smiren, opušten i relaksiran bez pretjerane jurnjave, gužve i onečišćenog okoliša.

4.4. Turizam kao faktor utjecaja na fizionomsku transformaciju prostora

Fizionomske karakteristike prostora nastale su kao rezultat međudjelovanja prirodnih i društvenih čimbenika. Jedan od najznačajnijih fizionomskih karakteristika prostora je izgled i struktura naselja. Te karakteristike su najpodložnije promjenama posebice zbog utjecaja i razvoja novih stilova gradnje, posebice zbog sve veće turističke potražnje. Upravo izgradanja u svrhu turističkih aktivnosti je najutjecajnije i najveći faktor fizionomske preobrazbe prostora.

Stanovnici otoka Murtera vrlo su rano preoblikovali obalni pojas, iskorištavajući i prilagođavajući ga za svoje svrhe. Obala se izdiferencirala zbog intenzivne gradnje, a unutrašnji prostor otoka je uglavnom napušten (Slika 39.). Također širenje naselja prema obali ujedno je „pridonijelo i disperziji, jer su starija naselja bila okupljena s prepoznatljivom

strukturuom zbijenih kuća, uskih uličica, jasnog trga i župne crkve”(Faričić, 2012, 420). Od četiri naselja na otoku Murter najautohtonije je Betina. Usprkos sve većem razvoju i sve većem broju turističkih dolazaka, Betina je naselje u kojem, u velikoj većini, još uvijek postoje autohtone tradicionalne kamene kućice i uske uličice (Slika 40., 41., 42. i 43.). I većina novijih objekata pokušava se izgraditi u sličnom tradicionalnom stilu. Međutim čim se čovjek odmakne od centra Betine i krene se prema naselju Murter, idila prestaje. Duž ceste koja vodi iz Betine prema Murteru svake godine niču nove kuće za odmor sasvim drugačijeg izgleda, to su mahom objekti građeni od betona, ravnih krovova s masivnim betonskim balkonima. (Slika 44. i 45.) .

Slika 40., 41., 42. i 43. Betina – autohton centar naselja

Izvor: Autorska fotografija

Slika 44. i 45. Nereprezentativni apartmani duž glavne ceste od Betine prema Murteru

Izvor: Autorska fotografija

Slična priča je i s naseljem Murter, centar grada je donekle uređen, zbog prividne turističke reprezentativnosti. Međutim mnoge uličice su zapuštene, fasada starih tradicionalnih kuća je oronula, a veliki jumbo plakati i oglasne table za rentanje brodova, kuća, apartmana izvješeni su na svakom koraku (Slika 46., 47., 48. i 49.). Također veliki problem je parking. Zbog prevelikog broja turista, posebice krajem srpnja i početka kolovoza, mnogi stanovnici iznajmljuju svoja dvorišta ili posjede kao parkirna mjesta (Slika 50. i 51.) .

Slika 46., 47. 48. i 49. Oronule fasade, zapušten okoliš, oglasi za „rentanje“ brodova u najvećem naselju Murter

Izvor: Autorska fotografija

Slika 50. i 51. Zbog nedovoljno parkirnih mjesta, stanovnici naplaćuju parking u svojim dvorištima i posjedima

Izvor: Autorska fotografija

U Tisnom apartmanizacija također uzela maha (Slika 52.). Zbog nedostatka, tj. zbog već prevelike izgrađenosti obale radi masovnog kupališnog turizma, gradnja apartmana „seli” se i na okolni prostor. U naselju Jezera, ali i ostalim naseljima grade se veća pristaništa te je prisutna betonizacija velikog dijela obale, kako bi brodice bile što bliže.

Slika 52. Apartmanizacija u Tisnom uzela je prevelikog maha

Izvor: Autorska fotografija

Kada uspoređujemo tradicionalnu otočnu arhitekturu i novije objekte oni se razlikuju ne samo po izgledu, već i upotrijebljenim građevinskim materijalom koji je obično beton i plastična stolarija, već i neumjesnim bojama pročelja te nažalost različitim stupnjem dovršenosti izgradnje (Faričić, 2012). Tako je primjerice blizu najpopularnije plaže Slanica, niknulo potpuno novo “apartmansko” naselje, gdje su izgrađene potpuno nove moderne vile (Slika 53. i 54.). One su pravi primjer prekomjerne i neadekvatne izgradnje, koja nema veze sa izvornim građevinskim značajkama tog prostora.

Usprkos konstantnoj novoj izgradnji, nekolicina objekata ostaje neizgrađena ili izgrađena tek na pola, radi finansijskih problema pojedinih graditelja što još više nagrđuje otočni prostor Murtera (Slika 55. i 56.). Stihijskom gradnjom, nepoštivanjem tradicionalne otočne arhitekture i zidanjem tj. betoniranjem novih modernih luksuznih vila i apartmana dolazi do nepovratnog uništavanja okoliša, a samim time i otočnog prostora (Faričić, 2012).

Slika 53. i 54. Izgradnja novih modernih vila nedaleko plaže Slanice

Izvor: Autorska fotografija

Slika 55. i 56. Nedovršeni objekt narušavaju otočni prostor

Izvor: Autorska fotografija

Prijašnje generacije (dvije, tri) stvarale su u neimaštini, gradile i čuvale maslinike, vinograde, zemlju, gradile tradicijske kuće, kamen po kamen, da bi nove generacije sve to prodale, bez da ostane išta što bi mogle ostaviti budućim generacijama. Ono što smo dobili trebali bismo oplemeniti i ostaviti generacijama koje ostaju prije nas. Ostavljanje je osnova održivog turizma, da živimo u određenom prostoru i da iza sebe bolji svijet (ili barem ne gori). Sigurno ne svijet pun betonskih kuća i apartmana. Kao što se autohtono stanovništvo nekad bavilo poljoprivredom, ratarstvom, stočarstvom, ribarstvom danas se masovno bavi prodajom, gradnjom i iznajmljivanjem apartmana, kao i prodajom svojih od djedova i baka naslijeđenih terena, koje kupuju razni građevinski investitori, ponajviše strani (TV Dokumentarna emisija HRT-a „Absurdistan: Prvi red do mora“). Sve to dovodi do primjetnih fizionomskih promjena prostora otoka Murtera.

Utjecaj turizma tj. transformacija fizionomskog dijela otočnog prostora može se još analizirati pomoću dva pokazatelja, Prvi pokazatelj je gustoća turističkih postelja. On iskazuje koliki je broj turističkih postelja po hektaru ili u ovom slučaju četvornom kilometru.

Tablica 13. Gustoća turističkih postelja u naseljima na otoku Murter 2009. i 2018. godine

	Gustoća turističkih postelja	
	2009.	2018.
Murter	2509,3	2370,4
Betina	4943,6	6114,3
Jezera	5871,1	5109,1
Tisno	4900	7843,7

Izvor: izračunala autorica prema URL 11 i 20

Najveći porast gustoće turističkih postelja u odnosu na 2009. godinu ima naselje Tisno (Tablica 13.) Gustoća po četvornom kilometru je 2009. Iznosila 4900 turističkih postelja, a 2018. se popela na čak 7843. Najmanji rast, ali i najmanju gustoću ima naselje Murter. Godine 2009. gustoća je iznosila 2509, a 2018. se čak smanjila na 2370. Drugi pokazatelj fizičkog pritiska na prostor je stopa turističke gustoće. Pokazuje broj turističkih dolazaka ili noćenja dnevno na jedinicu površine (km²) grada ili općine (Tablica 14.)

Tablica 14. Stopa turističke gustoće (dolasci i noćenja) u naselju Murter 2009. i 2019. godine

	Stopa turističke gustoće (dolasci)		Stopa turističke gustoće (noćenja)	
	2009.	2019.	2009.	2019.
Murter	56,3	50,6	303,2	451,6

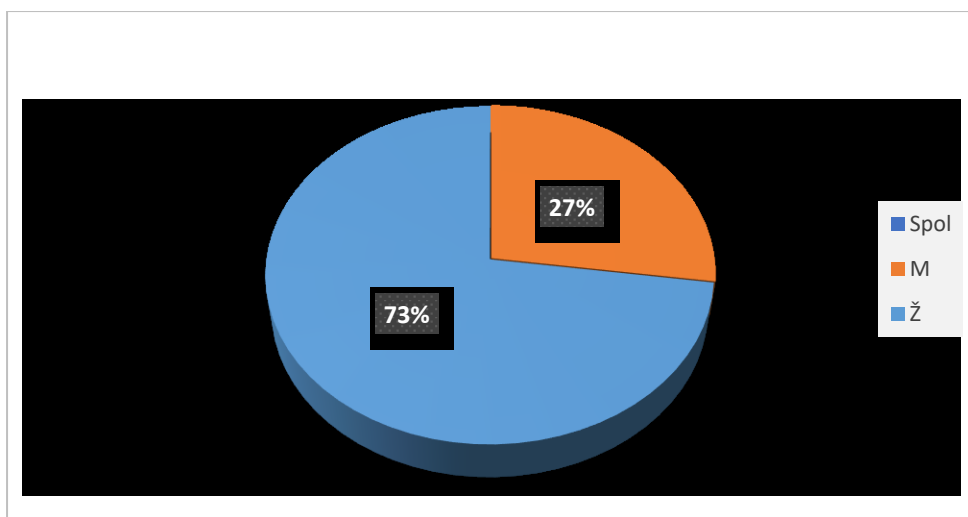
Izvor: izračunala autorica prema URL 11 i 20

5. Rezultati anketnog istraživanja

Mišljenja i stavovi lokalnog stanovništva o utjecaju turizma na prostornu transformaciju otoka Murtera prikupljeni su anketnim istraživanjem. Istraživanje je provedeno u razdoblju kolovoza 2021. te u mjesecu svibnju 2022. godine. Dio anketa je provedeno online i podijeljeno je u Facebook grupama „Murterska butiga“, „Iz Murtera si ako...“ te „Murter u srcu“. Drugi dio anketa je provedeno uživo. Sveukupno je anketni upitnik riješilo 217 ispitanika. Anketa je napravljena putem alata Google Forms, a obrađena je u MSExcelu. Ako se broj ispitanog stanovništva uspoređi s ukupnim brojem otočnog stanovništva, dobije se podatak da je anketnim istraživanjem obuhvaćeno 4,8 % stanovnika otoka Murtera.

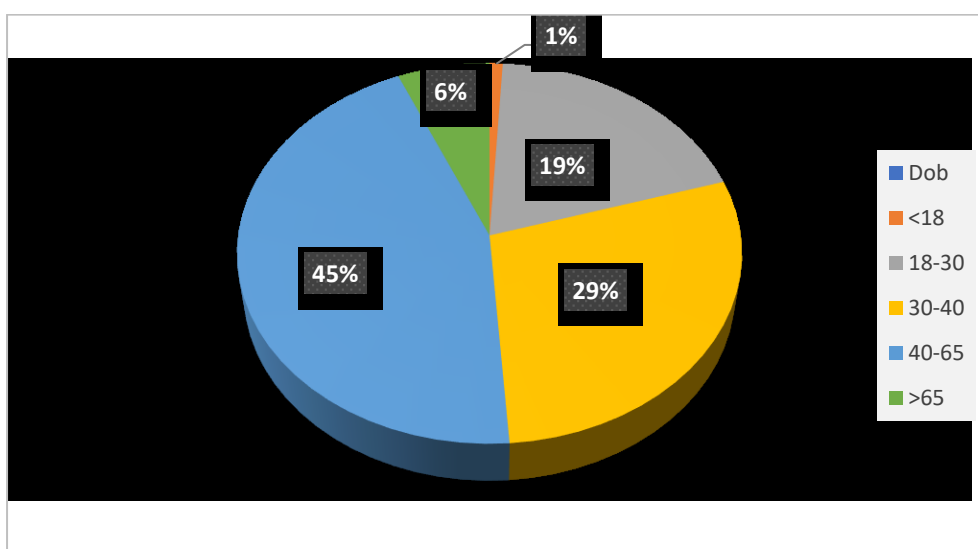
5.1. Analiza dobivenih rezultata

U istraživanju je sveukupno sudjelovalo 217 stanovnika, od toga je čak 158 (73 %) žena, a muškaraca je 59 (27 %) (Slika 57.). Najzastupljenija je dobna skupina od 40-65 godina (45 % (97)), a slijede je skupina od 30 do 40 godina (29 %) (62), zatim dobna skupina od 18-30 (19 % (42)), najmanje zastupljene skupine su one od 65 i više (6 % (14)) te dobna skupina manje od 18 (1 % (2)) (Slika 58.). Najviše ispitanika potječe iz najvećeg naselja- Murtera, njih čak 59 % (127). Druga najzastupljenija skupina je ostalo, a ispitanici su većinom rodom s otoka, ali trenutno žive u Zagrebu, Zadru, Splitu, Šibeniku, Njemačkoj (20 % ili 63 ispitanika). Iz Betine potječe 7 % ispitanika (15), iz Jezera 3 % ispitanika (7), a i Tisna samo 2 % (5 ispitanika) (Slika 59.). Što se tiče obrazovne strukture, 49 % (106) ispitanika je završilo srednju, strukovnu školu ili gimnaziju, a njih 31 % (68) je završilo diplomski studij. Prvi stupanj fakulteta, ili preddiplomski studij završilo je 12 % (25) stanovništva, a najviši stupanj obrazovanja, poslijediplomski studij, završilo je njih 8 % (17) (Slika 60). Nadovezano na obrazovnu strukturu, 74 % ili 161 ispitanik je zaposleno, a njih 10 % ili 27 ih je nezaposleno. Umirovljenici čine 12 % (21) ukupnog broja ispitanika, a studenti i učenici 4 % (9) (Slika 61.).

Slika 57. Sastav anketiranog stanovništva prema spolu

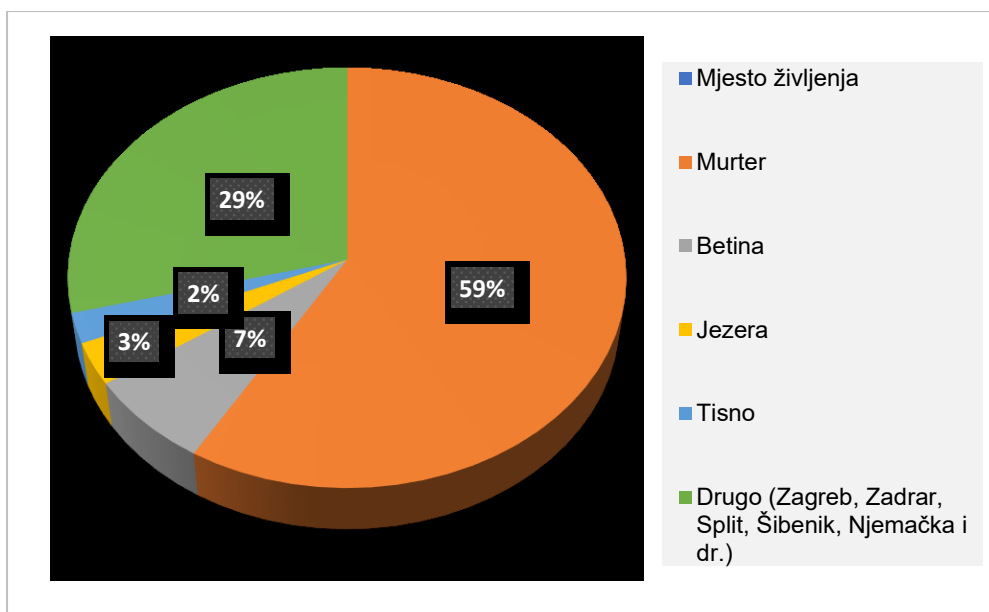
Izvor: anketno istraživanje

Slika 58. Sastav anketiranog stanovništva prema dobnim skupinama

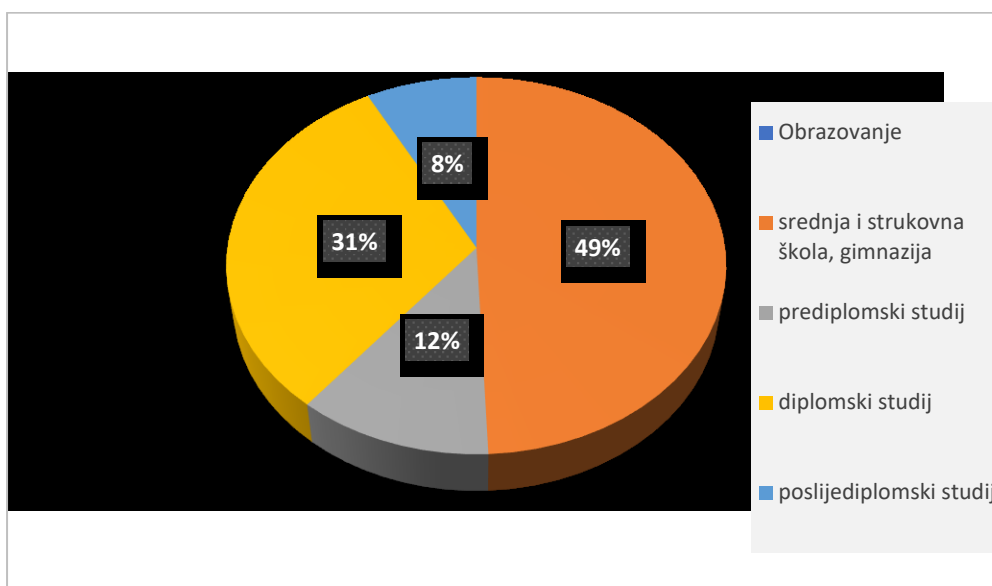
Izvor: anketno istraživanje

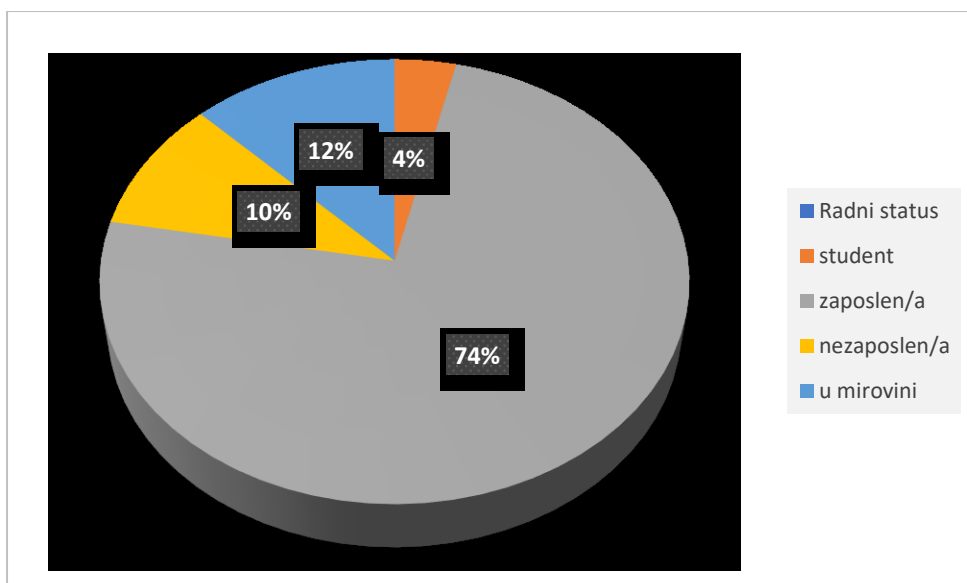
Slika 59. Anketirano stanovništvo prema mjestu življenja

Izvor: anketno istraživanje

Slika 60. Anketirano stanovništvo prema obrazovnoj strukturi

Izvor: anketno istraživanje

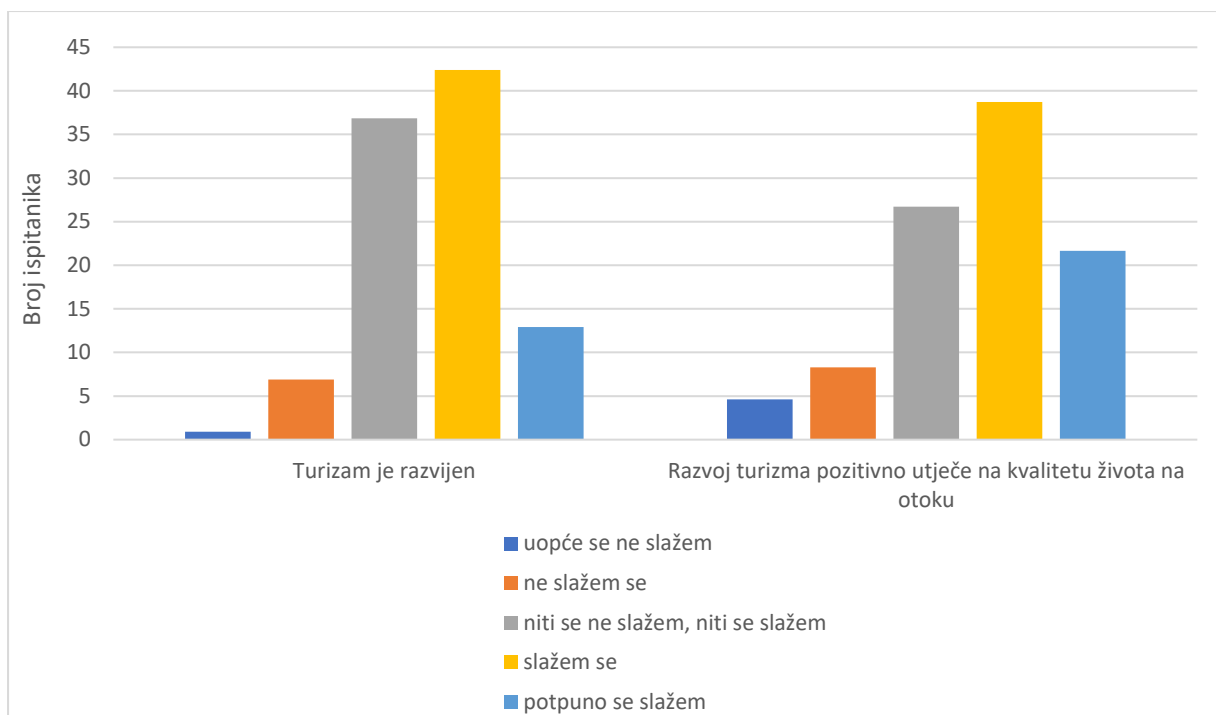

Slika 61. Anketirano stanovništvo prema radnom statusu

Izvor: anketno istraživanje

Drugi dio anketnog upitnika sadržavalo je 13 pitanja i odnosilo se na razinu slaganja s tvrdnjama vezanim uz turizmom i njegovim učinkom na prostor. Ispitanici su za svaku tvrdnju morali zaokružiti jedan broj na Likertovoj skali raspona od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se ne slažem).

Prva tvrdnja je glasila *Turizam je razvijen*. Najviše ispitanika, njih 42,39 % (92) se slaže s tom tvrdnjom. Niti se ne slaže niti se slaže 36,86 % (80) ispitanika, 12,90 % (28) ispitanika se u potpunosti slaže s tom tvrdnjom. Ne slaže se 6,9 % (15) ispitanika, a čak njih 2 ili 0,92 % ispitanika se uopće ne slaže s tom tvrdnjom. (Slika 62.) Druga tvrdnja je glasila *Razvoj turizma pozitivno utječe na kvalitetu života na otoku*. Kao i u prvoj tvrdnji, najviše ispitanika, njih 38,71 % (84) se slaže s tom izjavom. Niti se ne slaže niti se slaže 26,73 % (58) ispitanika, 21,66 % (47) se u potpunosti slaže s tom tvrdnjom. Ne slaže se 18 ispitanika ili 8,29 %, njih 10 ili 4,61 % smatra kako razvoj turizma ne utječe pozitivno na kvalitetu života na otoku (Slika 62.).

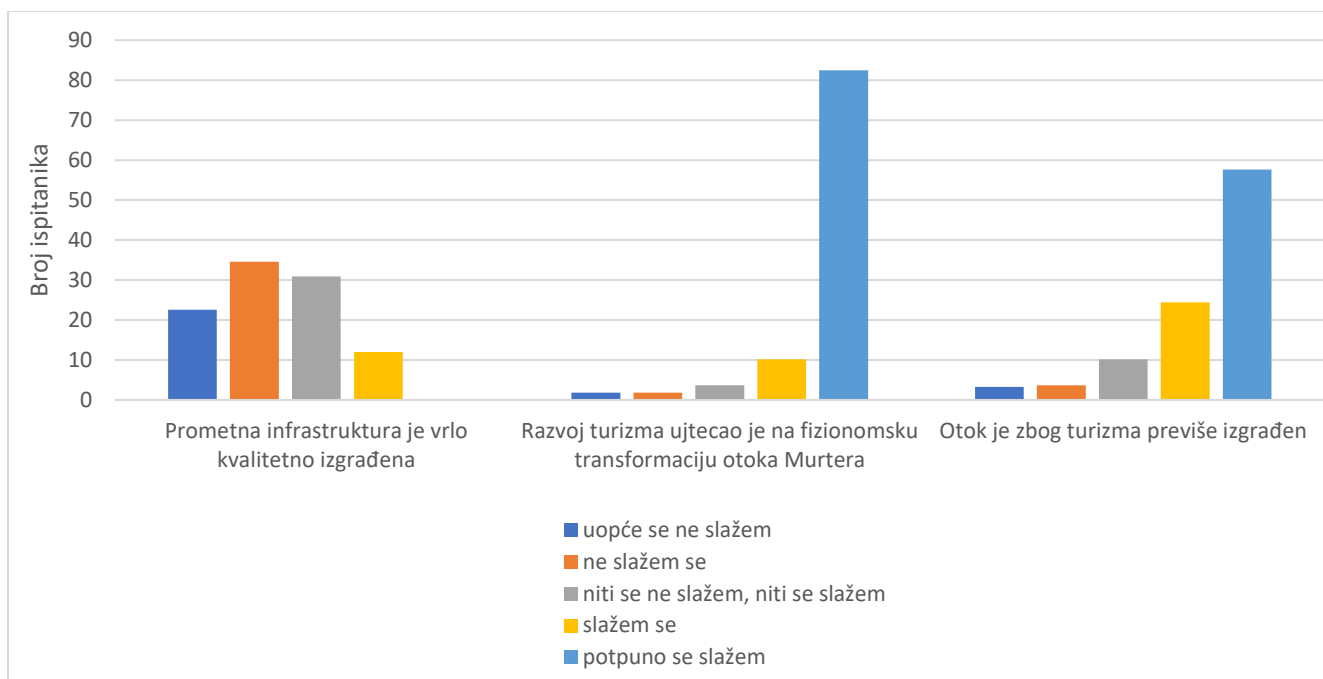

Slika 62. Razina slaganja ispitanika otoka Murtera o turizmu

Izvor: anketno istraživanje

S trećom tvrdnjom, *Prometna infrastruktura je vrlo kvalitetno izgrađena*, ne slaže se 34,56 % ispitanika (75), a njih 22,58 se u potpunosti ne slaže (22,58). Dakle većina ispitanika smatra kako je kvaliteta izgrađenih cesta, kolnika vrlo niska te da je broj parkirnih mjesta nedostatan. Niti se ne slaže niti se slaže 30,88 % (67) ispitanika, a 26 ili 11,98 % ispitanika se slaže s tom tvrdnjom (Slika 63.)

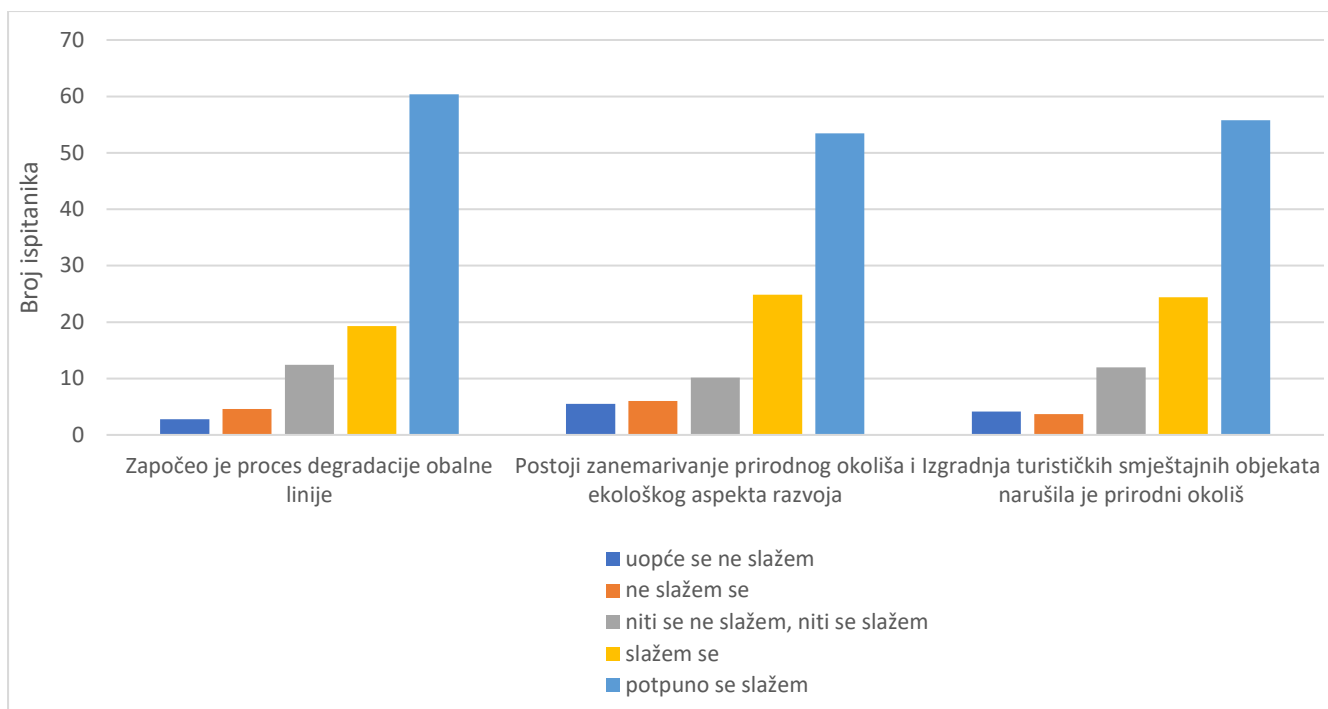
Glavna tvrdnja postavljena u anketnom istraživanju bila je *Razvoj turizma utjecao je na fizionomsku transformaciju otoka Murtera*. Od ukupno 217 ispitanika, njih 179 ili visokih 82,49 % se u potpunosti slaže s tom tvrdnjom. Zatim slijedi 22 ispitanika ili 10,14 % koji se slažu s tom tvrdnjom, a najmanje je onih koji se u potpunosti ne slažu s tom tvrdnjom, 4 ispitanika ili 1,84 %. Na to se nadovezuje i slijedeća tvrdnja – *Otok je zbog turizma previše izgrađen*. Također se najviši broj u potpunosti slaže s tom izjavom, 57,60 % (125), slaže se 24,42 % (53), niti se ne slaže niti se slaže 10,14 % (22), njih 3,69 % se ne slaže s tom izjavom (Slika 63.)

Slika 63. Razina slaganja ispitanika o utjecaju turizma na fizionomsku transformaciju otoka

Izvor: anketno istraživanje

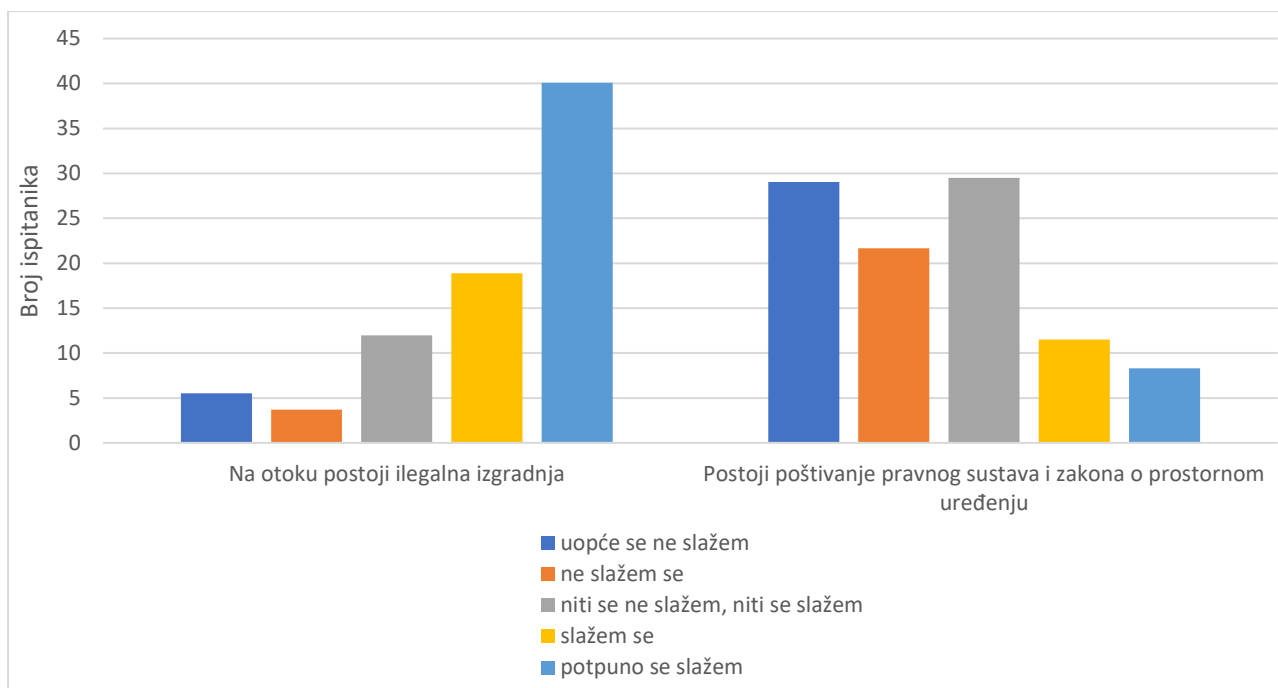
Što se tiče utjecaja turizma na transformaciju prirodnih atraktivnih prostornih resursa, dane su sljedeće tvrdnje. Prva je *Započeo je proces degradacije obalne linije*. Druga, *Postoji zanemarivanje prirodnog okoliša i ekološkog aspekta razvoja* i treća je *Izgradnja turističkih smještajnih objekata narušila je prirodni okoliš*. U sve tri tvrdnje vidi se dominacija u potpunosti slaganja ispitanika s ovim tvrdnjama. Tako se s prvom u potpunosti slaže 131 ispitanik ili 60,37 %, s drugom 116 ispitanika ili 53,46 %, a s trećom 121 ispitanik ili 55,76 % (Slika 65.) U sve tri tvrdnje između 43-53 ili oko 22 % ispitanika se slaže s njima. Najmanje posto ispitanika se u potpunosti ne slaže ili se samo ne slaže s tim trima tvrdnjama (Slika 64.).

Slika 64. Razina slaganja ispitanika o utjecaju turizma na prirodne atraktivne resurse

Izvor: anketno istraživanje

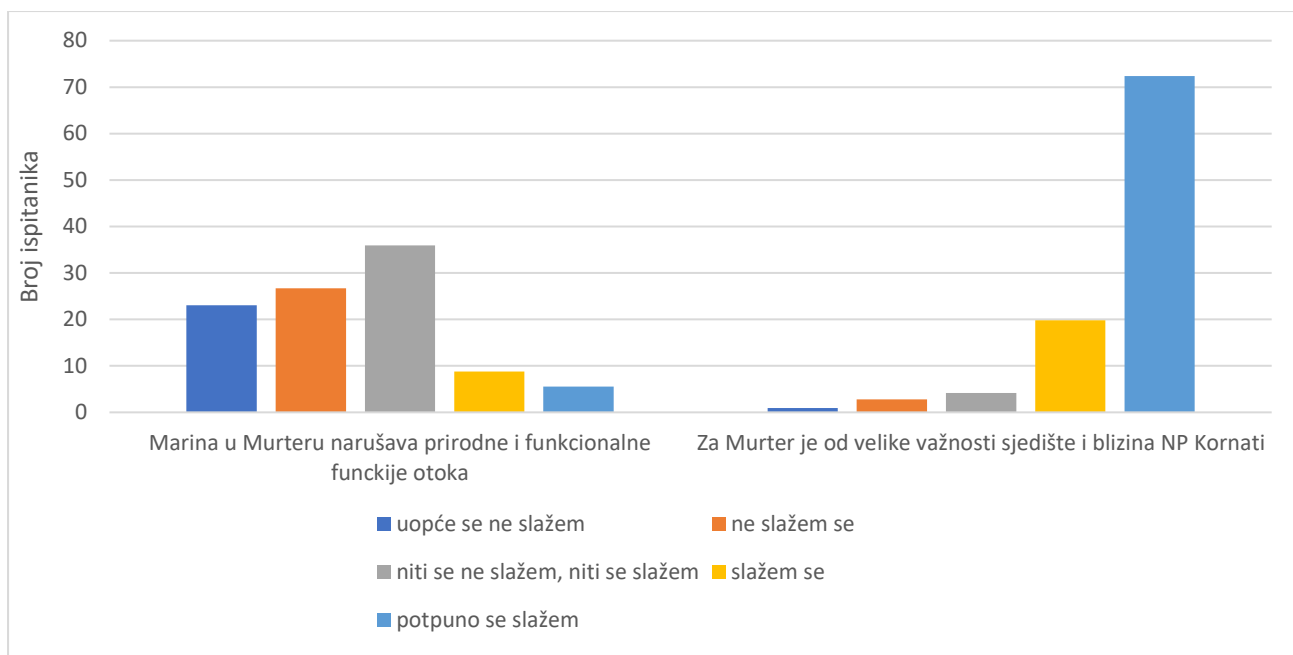
Tvrđenje *Na otoku postoji ilegalna izgradnja* i tvrdnja *Postoji poštivanje pravnog sustava i zakona o prostornom uređenju*, tiču se slaganje stanovništva o nepovratnom uništenju obalnog prostora zahvaljujući sve većem broju apartmana izgrađenih stihijski i ilegalno, bez građevinskih dozvola. Novim općinskim prostornim planovima, koji se stalno mijenjaju, svake se godine za nekoliko hektara povećavaju stambene zone na uštrb zelenih zona, koje se sve više smanjuju. Autohtono stanovništvom koje se nekad bavilo poljoprivredom, ratarstvom, stočarstvom, ribarstvom danas se masovno bavi prodajom, gradnjom i iznajmljivanjem apartmana. Sukladno tome, s prvom tvrdnjom se u potpunosti slaže 40,09 % ispitanika (87). Slaže se 18,89 % (41), niti se ne slaže niti se slaže njih 11,98 % (26). Zanimljivo je da se njih 5,53 % ili 12 ispitanika apsolutno ne slaže s tom tvrdnjom (Slika 66.). S drugom tvrdnjom postoji li poštivanje pravnog sustava se u potpunosti ne slaže 29,09 % (63), a ne slaže se 21,66 % (47). Najviše ispitanika, 29,49 % (64) nema posebno izraženo mišljenje o tome, pa je zaokružilo da se niti ne slažu niti slažu. Skoro 12 % ili njih 12 se ipak slaže s tvrdnjom, a njih 8,29 % ili 18 se u potpunosti ne slaže s navedenim (Slika 65.).

Slika 65. Razina slaganja ispitanika o postojanju ilegalne izgradnje na otoku Murteru

Izvor: anketno istraživanje

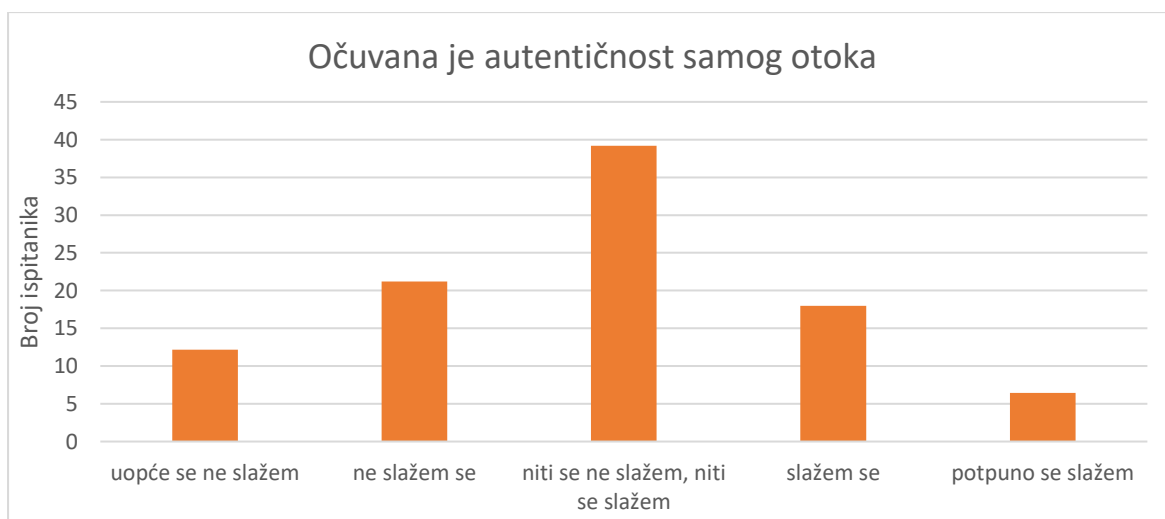
S obzirom na sve veću razvijenost nautičkog turizma na otoku postavila se tvrdnja *Marina u Murteru (naselju) narušava prirodne i funkcionalne funkcije otoka*. Zanimljivo je da većina ispitanika smatra razvoj marine kao pozitivan faktor razvoja turizma te se 26,73 % (58) ne slaže s tom izjavom, a njih 23,04 % (50) se u potpunosti ne slaže s tom izjavom. Velik broj ispitanika je inertan u vezi ove tvrdnje te je njih 35,94 % (78) zaokružilo niti se ne slažem niti se slažem (Slika 67.). Kao što je već navedeno u radu, otok Murter, a pogotovo naselje Murter predstavlja vrata prema Nacionalnom parku Kornati te je radi velikog utjecaja, a i povezanosti Kornata i Murtera postavljena tvrdnja, *Za Murter je od velike važnosti sjedište i blizina NP Kornati*. Logično, čak se 157 ispitanika ili 72,35 % u potpunosti slaže s tom tvrdnjom. Samo 2 ispitanika ili 0,92 % se u potpunosti ne slaže (Slika 66.).

Slika 66. Razina slaganja ispitanika o turizmu na otoku Murteru

Izvor: anketno istraživanje

Za kraj je postavljena tvrdnja, *Očuvana je autentičnost samog otoka*. Razočaravajuće većina ispitanika nije imala određen stav, već je najviše njih zaokružilo da se niti ne slaže niti slaže (39,17 % ili 85 ispitanika). Razina slaganja slažem se i ne slažem se su podjednako zaokruživane, a razlika između njih je tek 3,23 %. Ipak prednjači ne slažem se, koju je zaokružilo 46 ispitanika ili njih 21,20 % (Slika 67.).

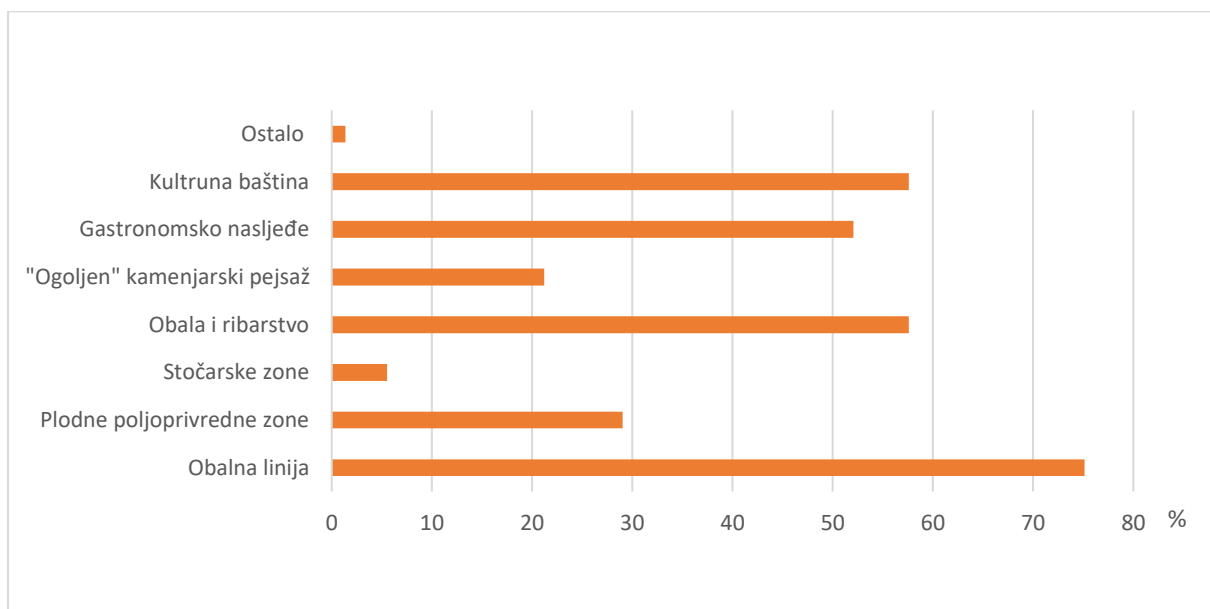

Slika 67. Razina slaganja ispitanika o očuvanju autentičnosti samog otoka

Izvor: anketno istraživanje

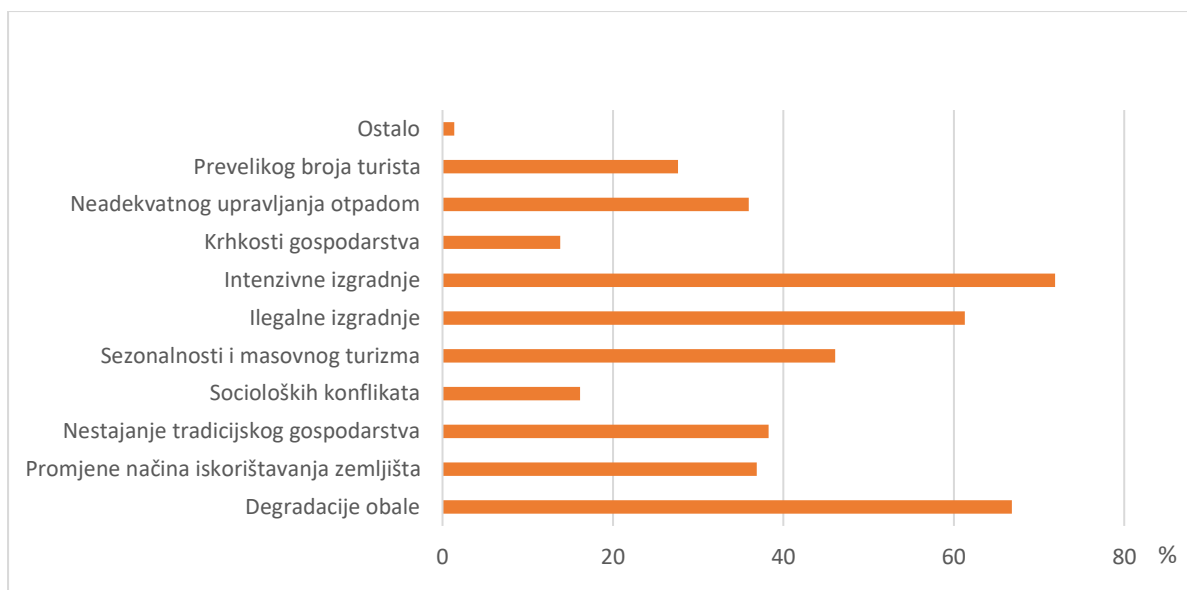

Treći dio anketnog istraživanja sastojao se od tri pitanja s nekoliko ponuđenih odgovora. Prvo pitanje je bilo, *Što smatrate najvažnijim otočnim resursima?*. Čak 75 % najvažniji resurs smatra obalnu liniju, slijedi ribarstvo i kulturna baština s 57,60 % te gastronomsko nasljeđe s 52,07 %. Od odgovora koji su ispitanici mogli sami upisati najviše je bilo murterski govor (Slika 68.). Zanimljivo je da 75% obalnu liniju smatra najvažnijim prostornim resursom, a opet je ona i najviše izgrađena, devastirana i nepovratna izmijenjena i betonirana. Drugo pitanje je glasilo, *Do gubitka otočnog identiteta dolazi zbog?*. Odgovor intenzivna izgradnja prednjači sa 71,89 % (156 od 217 ispitanika), a slijedi degradacija obale sa 66,82 % (145 od 217 ispitanika) te očekivano ilegalna izgradnja sa 61,29 % (133 od 217 ispitanika). Ostali odgovori koji se javljaju u većim postocima su sezonalnost i masovni turizam (46,08 %), nestajanje tradicijskog gospodarstva (38,25 %), promjene načina iskorištavanja zemljišta (36,87 %) te neadekvatno upravljanje otpadom (35,94 %) Čak troje ispitanika, pod ostalo, je napisalo da otok Murter tek izgrađuje svoj identitet. (Slika 69.). Treće pitanje se odnosilo na to, *tko su ti odgovorni akteri za neadekvatan prostorni razvoj?* Iznimno je intrigantna činjenica da su se ispitanici složili da su si većinom oni sami krivi za takav neadekvatan i nedovoljno planiran prostorni razvoj. Najviše krive lokalnu vlast, visokih 72,35 % (146 od 217 ispitanika). Drugo mjesto zauzimaju moćni pojedinci (65,44 % ili 142 ispitanika), a treće oni sami, tj. pasivno i lokalno stanovništvo (53,45 %, 166 ispitanika) (Slika 70.)

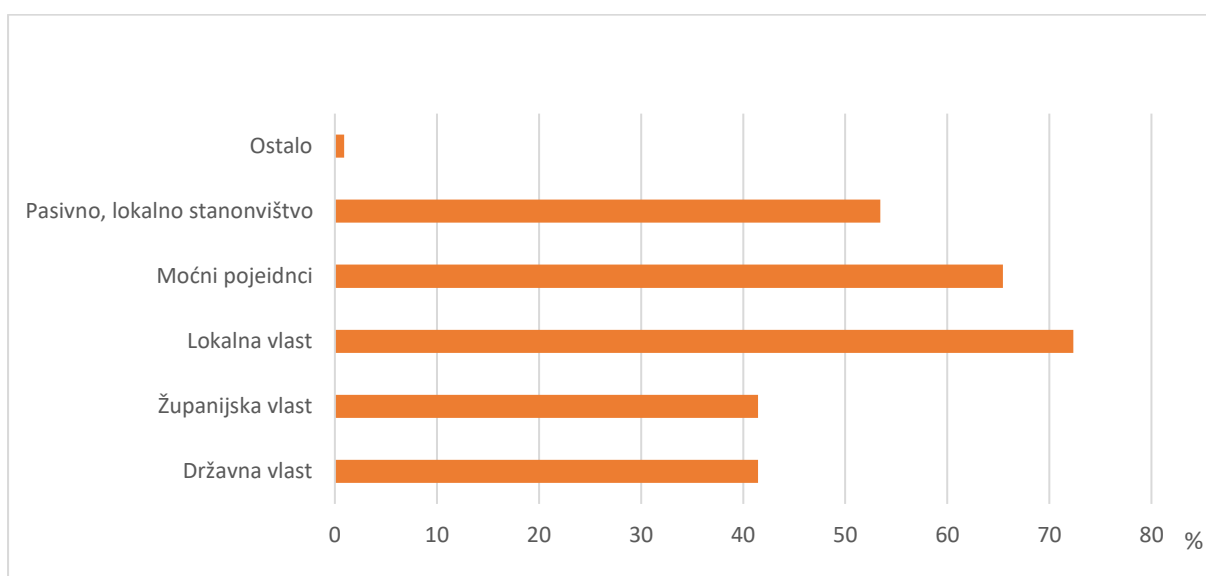
Slika 68. Rezultati odgovora na pitanje, *Što smatrate najvažnijim prostornim resursima?*

Izvor: anketno istraživanje

Slika 69. Rezultati odgovora na pitanje, *Do gubitka otočnog identiteta dolazi zbog?*

Izvor: anketno istraživanje

Slika 70. Rezultati odgovora na pitanje, *Odgovorni akteri za neadekvatan prostorni razvoj?*

Izvor: anketno istraživanje

Na kraju anketnog istraživanja postavljena su tri otvorena pitanja, na koja je velika većina ispitanika dala odgovor. Na prvo pitanje *bavite li se turizmom i imate li ekonomske dobiti od turizma*, velika većina ispitanika odgovorila je s da, bavim se turizmom i imam ekonomsku dobit od njega (ugl. pasivna dobiti, rad za druge u uslužnim djelatnostima, ali i aktivna dobiti, npr. iznajmljivanje apartmana ili vođenje ugostiteljskih objekata). Na drugo pitanje, *kako se otok promijenio zbog razvoja turizma*, bilo je raznoraznih odgovora, ali većina se slaže da se

otok promijenio nagore. Nekolicina izdvojenih odgovora je: 1. „*Betonizacija, bezvlašće, na lose*“; 2. „*Cijene nekretnina i građevinskih zemljišta su toliko skočile da mlade murterske obitelji ne mogu izgraditi svoj dom nego napuštaju i traže rješenja u drugim mjestima. Murter naseljavaju stari ljudi koji su išli u mirovinu*“; 3. „*Infrastruktura ne prati izgradnju, zanemarile su se tradicijske aktivnosti (zapušteno plodno polje)*“; 4. „*Prevelika je izgrađenost i devastirana obalna linija sve u svrhu turizma*“; 5. „*Negativno: Preizgrađenost koja ne prati infrastrukturu (kanalizacija, voda), apartmanizacija; sa sociološke strane stanovnici su naučili na brzu i laku zaradu*“; 6. „*Previše betoniranja, nerazumne izgradnje apartmana, objekata praktički jedan na drugome, izrabljivanje radnika sezonskih do maksimuma*“. Uz sve negativne odgovore i izraženo nezadovoljstvo, nekoliko ispitanika smatra kako se otok zbog razvoja turizma ipak promijenio na bolje i nosi neke pozitivne aspekte. 1. „*Otok se razvija, poboljšava, infrastruktura se širi, demografija je sve bolja*“; 2. „*Na bolje, pogotovo lučice na šetnici, uz restorane*“; 3. „*Na bolje. Osigurava ostanak mladih*“; 4. „*U globalu na bolje jer da nema turizma vjerojatno bi bilo više iseljavanja*“. Također mnogi ispitanici u odgovoru ističu i pozitivne strane razvoja turizma, ali i negativne strane, kao npr. 1. „*Promijenio je nabolje, ali bi trebalo povećati kvalitetu života kroz cijelu godinu*“, 2. „*Primarno, nabolje jer je puno toga uloženo u infrastrukturu. Sekundarno, ne tako dobro jer se ljudi fokusiraju samo na sezonu, a ostatak godine preživljavaju, a to tako ne ide*“; 3. „*Otok se promijenio na bolje. No infrastrukturno nije spreman na toliko velike količine turista. I najbitnije je istaknuti manjak kanalizacije i stalni problemi s odlaganjem otpada*“. Na treće pitanje, *kakav bi smjer turističkog razvoja najviše odgovarao otoku Murteru?*, odgovor se može podijeliti u četiri skupine. Jedna skupina ispitanika smatra kako bi otok Murter trebao nastaviti razvijati nautički turizam „*nautički visoke klase, ekološka ponuda smještaja i sadržaja*“, „*zbog postojećih marina na otoku, moglo bi se ići prema nautičkom, elitnom turizmu*“. Druga skupina ispitanika smatra kako se razvoj otočnog turizma treba fokusirati na obiteljskom turizmu. „*turizam treba biti usmjeren na ciljane skupine (npr. obiteljski turizam), a nikako se ne smije poticati masovni turizam koji i dovodi do toga da je otok previše i neplanski izgrađen*“, „*otoku bi najbolje odgovaralo da ga i se i dalje promovira kao mjesto za obiteljski odmor vrhunske kvalitete, tj. da se radi na kvaliteti smještaja i ponude*“, *miran obiteljski otok ali i otok za nautičare. Valja to nekako objediniti*“. Treća skupina ispitanika smatra kako se turizam treba razvijati u skladu s njegovim glavnim prirodnim i kulturnim faktorima kojima obiluje, te ga razvijati u skladu s tradicijom i autohtonošću. „*Murter bi se trebao okrenuti onim prirodnim resursima koje ima a to su promocija njegove vlastite kulture, kulturne baštine te proizvodnjom autohtonih prehrambenih i ljekovitih proizvoda*“, „*bolje prezentiranje kulturne baštine koja je obilata za*

ovaj kraj i nastavak poticanja gastronomije koja je već na nivou“, „turizam u smjeru seoskog turizma, mirnija domaćinstva. U redu je imati i nešto apartmana, ali samo u posljednje dvije - tri godine apartmanizacija je toliko uzela maha da Murter postaje apartmansko naselje i zbog toga već sad dio stalnih gostiju mijenja destinaciju, ne dolazi na Murter, jer im je ovdje prevelika gužva“, „nažalost nemam neko konkretno rješenje, možda malo više vraćanja korijenima, kamene kuće, ribarstvo“. Četvrta skupina ispitanika, slično kao i treća, smatra da se turizam treba razvijati u skladu onog što je već izgrađeno te da treba poraditi na kvaliteti već postojeće turističke ponude i infrastrukture, ali i također se treba zaustaviti neadekvatna gradnja i apartmanizacija otoka. „hitna stagnacija širenja građevinske zone dok se strategija razvoja (ako uopće postoji) 100 % ne kristalizira“, „odmah stopirati gradnju i vratiti se izvornosti i tradicionalnosti“, „zamrznuti izdavanje dozvola za i jedan dodatni kvadrat ičega. Postojećoj kvadraturi (poslovnoj, stambenoj) dizati kvalitetu, a ostatak sadržaja će se onda spontano popraviti“, „zaustaviti daljnju izgradnju i poboljšati infrastrukturu“.

6. Rasprava

Turizam ima značajan utjecaj na otok Murter te iz godine u godinu bilježi sve veću posjećenost i stalni porast broja turističkih dolazaka i noćenja. S obzirom na veliku važnost turizma na otoku, dolazi do najprije očitih fizionomskih, ali i socioekonomskih transformacija. Na početku rada postavljene su četiri hipoteze, koje će se na temelju rezultata ankete, tj. na temelju stavova lokalnog stanovništva, terenskog istraživanja, statističkih podataka te pregleda već postojeće literature opovrgnuti ili potvrditi.

Prva hipoteza kako je razvoj turizma glavni pokretač prostorne transformacije otoka Murtera je u potpunosti potvrđena. U poglavlju turizam kao faktor utjecaja na fizionomsku transformaciju prostora, prikazane su fotografije koje dokazuju prekomjernu izgradnju, devastiranje obalne crte otoka, velik broj nedovršenih objekata te zanemarivanje i zapuštenost tradicionalnih kuća. Također jedan od turističkih pokazatelja – gustoća turističkih postelja govori koliki je broj turističkih postelja na četvornom kilometru. Tako je u naselju Tisno, 2009. godine on iznosio 4900, a 2018. godine čak .843. U naselju Betini je 2009. godine iznosio 4943, da bi 2018. godine porastao na 6114. Osim toga i turistički pokazatelj, intenzitet ukupnog turističkog prometa, narastao je u naseljima Tisno i Betini. On pokazuje ukupan broj turističkih dolazaka na 100 stanovnika, Tako je 2009. godine u naselju Tisno iznosio 1310 dolazaka na 100 stanovnika, da bi u 2019. narastao na 2627 dolazaka. U naselju Betini taj porast je još veći. Godine 2009. iznosio je 1915, a 2019. je na 100 stanovnika zabilježeno 3229 dolazaka.

Svojim odgovorima ispitanici su također potvrdili iznesenu hipotezu. Neki od zabilježeni odgovora ispitanika su: „masovna izgradnja stambenih objekata koji se arhitekturom ne uklapaju u postojeći izgled mjesta, nego su "šaka u oko"“; „prevelika izgradnja apartmana za iznajmljivanje“; „previše nove izgradnje i apartmanizacije, inače pozitivno puno novih aktivnosti i sadržaja“; „došlo je do narušavanja obalnog dijela – gradnja kampa na Podvrskama te buduća gradnja kampa na Čigradi. Zbog prevelike apartmanizacije Murter će za par godina postati kao npr. Vodice sada. Od gradića u kojeg svi dolaze do grada kojeg zaobilaze zbog zasićenja“; „Sindrom bipolarnog afektivnog poremećaja. Iz zimske se depresije i pustoši prelazi u maničnu, ljetnu "turističku" scenografiju. Šarm i surovost prirodne ljepote prožete vizurama suhozida, maslinika, vrijednog i teškog rada, bioraznolikosti se gubi u hektičnom ritmu. Prekomorski život i kornatski arhipelag kao resurs dostupan, prilagođen „elitama“. Ovo nije turizam niti na gostoprimstvu, specifičnosti obale bazirana ekonomija koja kroz turizam plasira svoje proizvode i ima multiplikativan efekt već čisti nekretninski biznis. Izmišljanje i proizvodnja tzv. turističkih atrakcija, uvoz energenata, el.struje, hrane. Vlasništvo nad prostorom, nekretninama je prešlo u ruke osoba koje ne ovdje ne obitavaju. Nevladin sektor, udruge civilnog društva bave se sporadičnim temama i projektima zanemarivog doprinosa i nisu korektiv društvu“!

Druga hipoteza kako je turizam glavna gospodarska grana (djelatnost) na otoku Murteru je također u potpunosti potvrđena. Usporedbom gospodarske strukture otoka 1971. i 2011. godine dolazi do očitih promjena u gospodarstvu. Godine 1971. čak je 46 % stanovništva bilo zaposleno u primarnom sektoru, a u tercijarnom 17 %, da bi 2011. godine došlo do potpunog preokreta. Sad je čak 51 % stanovništva zaposleno u tercijarnom sektoru, a u primarnom tek jedva 8 % stanovništva. Da je turizam glavna gospodarska grana na otoku potvrđuju i sami ispitanici: „većina stanovništva u Murteru zarađuje od turizma, ljudi su financijski u puno boljem stanju nego prije. No, prekomjerna izgradnja višekatnih zgrada, većinom nedomicilnog stanovništva, bez odgovarajuće infrastrukture ubrzano dovodi do pada kvalitete turizma“; „ljudi se previše oslanjaju na turizam, a manje na druge djelatnosti“; „privukli smo dosta gostiju, ljudi uspijevaju zaraditi za preživljavanje zime, ali smjer u kojem idemo nije nipošto dobar“.

Treća hipoteza prostorni razvoj turizma posljednjih je 10 godina utjecao na slabljenje nekadašnjih identitetskih odrednica otoka te na stvaranje novog identiteta također je u potpunosti potvrđena. Zbog promjene načina iskorištavanja zemljišta, prevelike izgradnje modernih apartmana duž obale, zanemarivanje tradicijske gradnje i tradicijskih običaja,

promjene u gospodarskoj strukturi stanovništva, ali i iseljavanja dolazi do gubitka otočnog identiteta. Iako se mali broj ispitanika ne bi složio te čak dvoje ispitanika tvrdi da se otočni identitet tek gradi, više od 95 % ispitanika se slaže s trećom hipotezom: „*otok se puno promijenio u nekim stvarima na bolje, ali smo izgubili svoj identitet*“; „*otok gubi svoje vizure*“; „*mijenja se izgradnjom zgrada koje nisu izgledom primjerene ni za otok ni za Dalmaciju*“; „*izgubio je svoj identitet, neprimjerena arhitektura, betonizacija*“!

Četvrta i posljednja hipoteza kako zbog turizma dolazi do zanemarivanja prirodnog i socijalnog okoliša je u potpunosti potvrđena. Zbog rapidne razvijenosti turizma u proteklih 10-ak godina dolazi do narušavanja i uništavanja prirodnih atraktivnih faktora, kao što je degradacija obale zahvaljujući neodgovarajućom i neprihvatljivom načinu gradnje, uništavanja plaža prekomjernim dolaskom turista, onečišćenja mora ispuštanjem otpadnih voda iz turističkih objekata i marina, neodgovarajuće zbrinjavanje komunalnog i drugog otpada, neadekvatno izgrađena i održavana infrastruktura, što prometna, komunikacijska, kanalizacijska i sl. Također dolazi i do narušavanja socijalnih atraktivnih faktora, tj. dolazi do nezadovoljstva lokalnog stanovništva. Anketnim istraživanjem i četvrta hipoteza je potvrđena od strane ispitanika, pa su tako zaključili: „*problem je kanalizacija koja je neriješena i ljeti se osjeti smrad. Također kapacitet električne mreže nije dovoljno jak što stvara probleme (problemi sa čestim izbacivanjem rada kućanskih aparata). Bojim se da je kvaliteta mora u pojedinima valama (npr. Luke) upitna i time potencijalno opasna za kupanje. Pontoni rastu kao gljive i nisu primjereni u blizini plaže*“; „*prevelika izgradnja apartmana za iznajmljivanje. Fekalne vode izravno se izbacuju u more i zagađuju nekada besprijekorne plaze*“; „*Kapaciteti su prepunjeni, a još nisu riješena pitanja poput primjerice kanalizacije ili zbrinjavanja otpada*“; „*manjka zelenih površina i drveća*“; „*preizgrađen je, a sve što se gradi, gradi se za strane investitore dok mi mladi nemamo gdje živiti jer cijene apartmana nisu dostupne za normalno domaće radno stanovništvo*“; „*velik je broj vanjskih investitora koji će vjerojatno uskoro izgurati malog, domaćeg čovjeka iz turizma na Murteru*“. Jedan ispitanik je posebno istinito opisao stanje turizma na otoku! „*Rast turizma nije popraćen adekvatnim razvojem infrastrukture. Murter uglavnom turistima nudi prirodne ljepote, a sustavno ih uništava*“!

Jedan ispitanik se posebno istaknuo, otkrivajući svoje nezadovoljstvo trenutnim stanjem turizam na otoku i ističući sve negativne strane. U budućnosti, pomnim planiranjem, uključivanjem vlasti, ali i lokalnog stanovništva može se ponovno izgraditi turizam s kvalitetnom i promišljenom turističkom ponudom, ali i turizam koji čuva prirodne resurse za buduće naraštaje otoka. „*Najprije bi trebali biti uredno organizirano i za život ugodno mjesto.*

Želim biti zadovoljni stanovnik Murtera. Ako smo mi domicili zadovoljni biti će i našim gostima lipo kod nas. Ne znam kakvi turizam je to ako je svaki dan u ulici cisterna za pražnjenje "crnih jama". Obala i plaze su nam posebno lijepe što znaju svi Vodički gosti ali se o njima ne brinemo i prodat ćemo ih i dati cementari za odgovarajuću proviziju. Ne možemo "ispričati" jednu lipu priču u kojoj se isprepliće prošlost i tradicija i novo i sadašnje. Čitav obalni dio u vali je katastarski, prometno... itd...neredan, većim djelom izgleda ko čerga. Uz malo volje i pameti moga bi bit i jako lip i iskorišten i stvarno vriditi i vlasnicima i općini. Kornati čiji smo većinski vlasnici prestaju biti posebni, zaštićeni svakako nisu, čak ni ime (Marina u Biogradu ili kamp u Jezerima di su "vrata Kornata", na pijaci nam se ulje iz Vukšića prodaje kao Kornatsko. U cilom NP nema javnog WC-a a koliko izletnika, nema jednog pročišćivača vode. O mega jahtama koje se sidre di bilo u blizini poznatih restorana i marina, iskrcaju smeće i valjda isprazne tankove ne treba ni govoriti. Tamo je jedino zaštićena država i zaposlenici NP, a pod tom i takvom zaštitom nestaje sve što je vridno zaštititi i sačuvati. Po Murteru se gradi bez plana i reda, ne poštuju se ni postojeći propisi a kamo li da se izdefiniiraju recimo tipovi kuća i vizualno estetski ujednače, došli smo eto do 17.5 m u prvom redu do mora. Eto da je nešto od ovoga prominiti mogli bismo reći da imamo smjer“!!!

7. Zaključak

Glavni cilj ovog diplomskog rada bio je ustvrditi kako je turizam utjecao na prostornu transformaciju otoka Murtera, s naglaskom na zadnjih deset godina. Na temelju terenskog istraživanja, proučavanjem i čitanjem već postojeće literature te provedenom anketom dolazi se do zaključka, kako je turizam uglavnom negativno utjecao na prostornu transformaciju otoka.

Kroz godine, turizam na otoku Murteru nije se razvijao u skladu s ostalim gospodarskim granama, već je sam sebi bio svrha. To je utjecalo na njegovu dominaciju otokom te slabljenje ostalih gospodarskih grana, kao što su poljoprivreda, ribarstvo, maslinarstvo, brodogradnja, stočarstvo i dr., koje su nekad činile temelj otočnog gospodarstva. Osim postupnog istiskivanja ostalih djelatnosti s otoka, turizam je uvelike utjecao na uništavanje njegovih prirodnih resursa na temelju kojih se i razvija sam turizam otoka. Degradacija obale, uništavanje plaža, zagađivanje mora, nebriga oko tradicijske arhitekture, problemi oko odlaganja otpada i ne riješenih sustava kanalizacije. Sve navedeno dovelo je do toga da turizam sam sebe uništava.

Jedan ispitanik je to vrlo dočaravajuće istaknuo, „*Povećana i ubrzana devastacija pomorskog dobra od čije ljepote, netaknute prirode turizam i sam profitira. Dakle, evidentan autogol!*“!

Osim negativnih posljedica, turizam je donio i pozitivne posljedice, a to je zadržavanje stanovništva na otoku te manja emigracija stanovništva s otoka. Također, otok Murter je jedan od rijetkih otoka na našoj prekasnoj jadranskoj obali koji ima izrazito slabo naglašenu depopulaciju.

Gledajući stare fotografije objavljene u knjizi "Kurnati – sjećanje sa zaborav" autor Ivan Šimat Banov pita se, gdje bi mi bili bez naših starih i navodi: "Prošlost se ne može aktualizirati jedno tako da ne cmizdrimo nad ovim „slikama“ nego samo tako da postanemo kao naši stari: skromni, pošteni i radišni“ (Ive Šimat Banov, ured.: Kurtnati – sjećanje na zaborav, Javna ustanova „Nacionalni park Kornati“, 2021, 27). Unikatan ambijent otoka Murtera i obližnjih Kornati ne bi se smio više nepovratno degradirati te bi se trebalo više početi cijeniti još ono malo što je ostalo od tradicije i netaknutih i još sačuvanih prostornih resursa. Daljnji razvitak turizma trebao bi se pažljivo planirati i uključiti sve aktere, lokalne vlasti, stručnjake koji se bave geografijom, ekonomijom, pravom, arhitekturom, zaštitom okoliša, svih zaposlenih u turističkim djelatnostima te najvažnije – trebalo bi uključiti lokalno stanovništvo. Jer bez stanovništva nema ni turizma. S tim se slaže i ispitanik koji je napisao, „*Iman 39 god. i nikad neću zaboraviti sta je otac reka meni i bratu (on je 3 god mlađi) prije otprilike 20 god., DECKI MOJI DRAGI, NIJE TURIZAM SUNCE I MORE, TOGA IMA SVUGDI! VI TIMA LJUDIMA SEBE MORATE DATI! To je turizam!*“.

Literatura i izvori

Literatura

Cavrić, B., 2009: Održivost i njene sastavnice kao nova paradigma u teoriji i praksi hrvatskog planiranja, *Geoadria*, 14 (1), 61-86.

Curić, Z., Glamuzina, N., Opačić, V.T., 2013: *Geografija turizma*, Naklada Ljevak, Zagreb

Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. i suradnici, 2011: *Turizam, ekonomske osnove i organizacijski sustav*, Školska knjiga, Zagreb

E. Čokonaj, R. Vuk, 2014: *Turistička geografija Hrvatske*, Meridijani, Zagreb (135-140)

Čuzela, J., Šprljan, I., 2019: *Murter- pogled na baštinu*, Općina Murter, Murter

Dečak, H., 2016: Muzej betinske drvene brodogradnje – Novi Muzej stare vještine, *Meridijani*, 191, 65-69.

Državni zavod za statistiku, 2005: Broj stanovnika po gradovima, općinama i naseljima od 1857. do 2001., Informacije, 21.02.2022.

Državni zavod za statistiku, 2020: Doseljeno i odseljeno stanovništvo 2017.-2019., Informacije 30.9.2020.

Enciklopedija Hrvatske umjetnosti, 1995: Leksikografski zavod Miroslava Krležje, Zagreb, 605-606

Faričić, J., 2012: *Geografija sjevernodalmatinskih otoka*, Školska knjiga, Zagreb

Feletar, D., 1995: Kornati za sva vremena, *Hrvatski zemljopis*, 11, 24-29.

Feletar, D., 1996: Murter-obecana tvrda zemlja, *Hrvatski zemljopis*, 17, 24-29.

Grgona, J., 2002: Turizam u funkciji gospodarskog razvitka hrvatskih otoka, *Ekonomski pregled*, 53 (7-8), 738-749.

Kovačević, M., 2018: Utjecaj turizma na preobrazbu grada Hvara, diplomski rad, Sveučilište u Zgarebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek

Kružić, N., 2010: Turizam i okoliš, *Tourism Hospitality Management*, 2, 67-159.

Kulušić, S., 1984: *Murterski kraj*, Ogranak Matice Hrvatske, Murter

Kulušić, S., 1967: O imenu otoka Murtera, *Geografski glasnik*, 29, 61-75.

Kulušić, S., 1968: Otok Murter – Prilog poznavanju socijalno-geografske preobrazbe obalnog otoka, *Acta Geographica Croatica*, 7(1), 95-134.

Kušen, E., 2002: Turistička atrakcijska osnova, Znanstvena edicija Instituta za turizam, Zagreb

Lajić, I., Mišetić, R., 2013: Demografske promjene na hrvatskim otocima na početku 21. stoljeća, *Migracijske i etničke teme*, 29 (2), 169-198.

Lazarić, M., 2020: Utjecaj razvoja turizma na transformaciju unutrašnje Istre, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek

Leksikon naselja Hrvatske 2004: Mozaik knjiga, M-Ž, 505.

Lončar, N., 2010: Analiza prostora i stanja okoliša otoka Murtera primjenom modela DPSIR, *Geoadria*, 15 (1), 49-80.

Magaš, D., 2013: *Geografija Hrvatske*, Meridijani, Zagreb

Marinović, P., 2020: Otok Pag – prostorno-razvojni problemi i participativan pristup njihovom rješavanju, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek

Nejašmić, I., 1992: Promjene u dobno-spolnom sastavu stanovništva istočnojadranskog otočja (1953-1991), *Acta Geographica Croatica*, 27, 15–34.

Nejašmić, I., Opačić, V. T., Zupanc, I., 2001: Utjecaj turizma na demografska kretanja hrvatskih otoka, *Acta Geographica Croatica*, 35, 133-146.

Nejašmić, I., 2013: Demografsko starenje na hrvatskim otocima, *Migracijske i etničke teme*, 29 (2), 141-168.

Radeljak, P., 2012: Prostorno planiranje na području Šibensko-kninske županije od druge polovice 20. stoljeća, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornog i sociokulturnog razvoja*, 50 (3), 345-377.

Skračić, V. (ur.), 2010: *Toponimija otoka Murtera*, Sveučilište u Zadru, Zadar

Slavuj Borčić, L. 2020: Materijali s predavanja, kolegij- Metode istraživanja u društvenoj geografiji

Šibensko-kninska županija, Općina Murter-Kornati, 2016: Strateški plan razvoja 2016.-2021.

Šimat Banov, I., 2012: *Kurnati sjećanje na zaborav*, Javna ustanova „Nacionalni park Kornati“, Murter

Šterc, S., 2015: *Geografski i demogeografski identitet*, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb

Vojnović, N., 2018: Intenzitet turizma u vodećim hrvatskim turističkim gradovima i općinama, *Geoadria*, 23 (1), 29-50.

Izvori

URL 1: Državni zavod za statistiku, arhiva, <https://web.dzs.hr/arhiva.htm> (21.02.2022.)

URL 2: Državni zavod za statistiku, 2005: Broj stanovnika po gradovima, općinama i naseljima od 1857. do 2001., Informacije, 21.02.2022.

URL 3: Državni zavod za statistiku, 2020: Doseljeno i odseljeno stanovništvo 2017.-2019., Informacije 30.9.2020

URL 4: Državni zavod za statistiku 2019: Dolasci i noćenja turista 2019., https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AAA_2020_ABC/c_dokumenti/200228_DZS_turizam2_019.pdf (21.02.2022.)

- URL 5: Državni zavod za statistiku 2020: Dolasci i noćenja turista 2020., https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2021_dokumenti/4-3-2_Dolasci%20i%20nocenja%20turista%20u%202020.pdf (21.02.2022.)
- URL 6: Državni zavod za statistiku 2021: Dolasci i noćenja turista 2021., https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2022_dokumenti/4-3-2_Dolasci%20i%20nocenja%20turista%20u%202021.pdf (10.05.2022.)
- URL 7: Državni zavod za statistiku 2011: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., <https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/Hdefault.html>; https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H03_01_01/H03_01_01_zup15.html (21.02.2022.)
- URL 8: Državni zavod za statistiku 2011: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., <https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabsxls.htm> (21.02.2022.)
- URL 9: Državni zavod za statistiku 2005: Turizam u brojkama u 2005., <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/06-Turizam-br-05w.pdf> (21.02.2022.)
- URL 10: Državni zavod za statistiku 2007: Turistički promet u republici Hrvatskoj 2007., <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/ANALIZA%20TURISTI%C4%8CKOG%20PROMETA%202007.%20GODINE.pdf> (21.02.2022.)
- URL 11: Državni zavod za statistiku, 2009: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2009., https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/SI-1409.pdf (21.02.2022.)
- URL 12: Državni zavod za statistiku, 2010: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2010., https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/SI-1437.pdf (21.02.2022.)
- URL 13: Državni zavod za statistiku, 2011: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2011., https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1464.pdf (21.02.2022.)
- URL 14: Državni zavod za statistiku, 2012: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2012., https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/SI-1492.pdf (21.02.2022.)
- URL 15: Državni zavod za statistiku, 2013: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2013., https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/SI-1516.pdf (21.02.2022.)
- URL 16: Državni zavod za statistiku, 2014: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2014., https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/SI-1540.pdf (21.02.2022.)
- URL 17: Državni zavod za statistiku, 2015: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2015., https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1565.pdf (21.02.2022.)
- URL 18: Državni zavod za statistiku, 2016: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2016., https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/SI-1595.pdf (21.02.2022.)
- URL 19: Državni zavod za statistiku, 2017: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2017., https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/SI-1617.pdf (21.02.2022.)
- URL 20: Državni zavod za statistiku, 2018: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018., https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/SI-1640.pdf (21.02.2022.)
- URL 21: Hrvatska enciklopedija – Betina, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7331> (14.03.2022.)

URL 22: Hrvatska enciklopedija- Murter,
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=42523> (14.03.2022.)

URL 23: Murter-Kornati.hr, Marine i vezovi na otoku Murteru i Kornatima,
<https://www.murter-kornati.com/marine-i-vezovi-na-otoku-murteru-i-kornatima>
(10.05.2022.)

URL 24: Parkovi Hrvatske - https://www.parkovihrvatske.hr/nacionalni-park-kornati?p_p_id=parcstabhandler_WAR_parcsportlet&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_resource_id=aboutPark&p_p_cacheability=cacheLevelPage&parcstabhandler_WAR_parcsportlet_mvcPath=%2Fjsp%2Fparcs-tab-handler%2Ftab-pages%2Fabout-park.jsp (10.05.2022.)

URL 25: Popis stanovništva 2021. - <https://popis2021.hr/>

URL 26: Šibenski otoci, <https://www.otocnisabor.hr/otoci/sibenski> (14.03.2022.)

URL 27: Turistička zajednica Općine Murter-Kornati, Istraži Murter, <https://www.tzo-murter.hr/hr/istrazi/murter/> (14.03.2022.)

URL 28: Turistička zajednica Općine Murter-Kornati 2021: Izvješće o izvršenju godišnjeg programa rada za 2020. godinu, <https://www.tzo-murter.hr/media/3697/izvjesce-o-izvrsenju-godisnjeg-programa-rada-za-2020.pdf> (23.03.2022.)

URL 29: Turistička zajednice Općine Tisno 2020: Godišnji program rada, financiranje, Tisno u 2021. - <https://www.visit-tisno.eu/media/4118/godisnji-program-rada-sa-financijskim-planom-za-2021.pdf>

URL 30: Turistička zajednica Šibensko-kninske županije 2021: Dolasci i noćenja Šibensko-kninske županije (2019./2020.godina),
https://dalmatiasibenik.hr/media/3438/godisnji_program_rada_sa_financijskim_planom_2021.pdf (23.03.2022.)

URL 31: Turistička zajednica Šibensko-kninske županije 2021: Godišnji program rada TZ Šibensko-kninske županije 2021.,
https://dalmatiasibenik.hr/media/3438/godisnji_program_rada_sa_financijskim_planom_2021.pdf (23.03.2022.)

URL 32: Turistička zajednica Murter, Antički Colentum, <https://www.tzo-murter.hr/hr/istrazi/kulturna-bastina/anticki-colentum/> (10.05.2022.)

URL 33: Turistička zajednica Murter, Staro selo, - <https://www.tzo-murter.hr/hr/istrazi/kulturna-bastina/staro-selo/> (10.05.2022.)

URL 34: Državna geodetska uprava 2013: Statistički registar prostornih jedinica Republike Hrvatske (GIS shapefileovi), Zagreb

TV Dokumentarna emisija HRT-a „Apsurdistan: Prvi red do mora“

Kazivači: Mirko Mudronja i Krešimir Mudronja, stanovnici naselja Murter

Prilozi

Slika 1. Jedan od sjevernodalmatinskih otoka – otok Murter	2
Slika 2. Most u Tisnom koji povezuje kopno s otokom Murterom.....	2
Slika 3. Kartografski prikaz naselja Murter, Betina, Jezera i Tisno	3
Slika 4. Današnji upravno-teritorijalni ustroj otoka Murtera.....	4
Slika 5. Reljefni prikaz otoka Murter.....	8
Slika 6. Pogled na Murter.....	10
Slika 7. Prizor iz središta Murtera.....	10
Slika 8. Tic Tac restoran nudi tradicionalna jela još od 1971. godine.....	11
Slika 9. Prikaz upravne zgrade brodogradilišta Betine.....	12
Slika 10. Dva tradicionalna broda – gajete – u betinskoj luci.....	12
Slika 11. Gradnja betinskih drvenih brodova – gajeta.....	12
Slika 12.,13., 14. i 15. Važnost brodova za stanovništvo otoka.....	13
Slika 16. U središtu Betine 2015. godine otvoren je Muzej betinske drvene brodogradnje ...	14
Slika 17. Podizni most u Tisnom.....	15
Slika 18. Održavanje betinske regate u sjećanje na drvene jedrenjake.....	16
Slike 19. i 20. Pogled na Kornate sa turističkog broda	17
Slika 21. Grafički prikaz kretanje broja stanovnika u naseljima Općina Murter-Kornati i Tisno od 1857. do 2021. godine.....	19
Slika 22. Kartografski prikaz broja stanovnika 2011. godine.....	20
Slika 23a. Dobno-spolna piramida naselja Murter	22
Slika 23b. Dobno-spolna piramida naselja Betina	22
Slika 23c. Dobno-spolna piramida naselja Jezera.....	23

Slika 23d. Dobno-spolna piramida naselja Tisno	23
Slika 24. Recentna fotografije najpoznatije plaže na Murteru – Slanice.....	26
Slike 25., 26. i 27. Betonirane plaže i neadekvatno izgrađeni ugostiteljski objekti i rekreacijski platoi.....	26
Slike 28. i 29. Marina Betina ima čak 180 vezova u moru i 90 na suhom.....	27
Slika 30. Grafički prikaz ukupnog broja turističkih dolazaka po naseljima na otoku Murteru od 2009. do 2020. godine.....	29
Slika 31. Usporedni kartografski prikaz ukupnog broja turističkih dolazaka po naseljima na otoku Murteru 2009. i 2019. godine.....	30
Slika 32. Grafički prikaz ukupnog broja turističkih noćenja po naseljima na otoku Murteru od 2009. do 2020. godine	31
Slika 33. Broj turističkih dolazaka po strukturi po naseljima na otoku Murteru od 2009. do 2017. godine.....	32
Slika 34. Broj turističkih noćenja po strukturi po naseljima na otoku Murteru od 2009. do 2017. godine.....	32
Slika 35. Grafički prikaz ukupnog broja postelja u naseljima na otoku Murteru 2009. i 2018. Godine.....	34
Slika 36. i 37. Usporedba promjene stope turističke penetracije u naseljima na otoku Murteru 2009. i 2019. godine.....	37
Slika 38. i 39. Promjene u gospodarskoj strukturi zaposlenih na otoku Murtera 1971. i 2011. godine.....	39
Slika 40., 41., 42. i 43. Betina – autohton centar naselja.....	40
Slika 44. i 45. Nereprezentativni apartmani duž glavne ceste od Betine prema Murteru	41
Slika 46., 47. 48. i 49. Oronule fasade, zapušten okoliš, oglasi za rentanje brodova u najvećem naselju Murter.....	41

Slika 50. i 51. Zbog nedovoljno parkirnih mjesta, stanovnici naplaćuju parking u svojim dvorištima i posjedima.....	42
Slika 52. Apartmanizacija u Tisnom uzela je prevelikog maha.....	42
Slika 53. i 54. Izgradnja novih modernih vila nedaleko plaže Slanice.....	43
Slika 55. i 56. Nedovršeni objekt narušavaju otočni prostor.....	43
Slika 57. Sastav anketiranog stanovništva prema spolu.....	46
Slika 58. Sastav anketiranog stanovništva prema dobnim skupinama.....	46
Slika 59. Anketirano stanovništvo prema mjestu življenja.....	47
Slika 60. Anketirano stanovništvo prema obrazovnoj strukturi.....	47
Slika 61. Anketirano stanovništvo prema radnom statusu.....	48
Slika 62. Razina slaganja ispitanika otoka Murtera o turizmu.....	49
Slika 63. Razina slaganja ispitanika o utjecaju turizma na fizionomsku transformaciju otoka.....	50
Slika 64. Razina slaganja ispitanika o utjecaju turizma na prirodne atraktivne resurse.....	51
Slika 65. Razina slaganja ispitanika o postojanju ilegalne izgradnje na otoku Murteru.....	52
Slika 66. Razina slaganja ispitanika o turizmu na otoku Murteru.....	53
Slika 67. Razina slaganja ispitanika o očuvanju autentičnosti samog otoka.....	53
Slika 68. Rezultati odgovora na pitanje, <i>Što smatrate najvažnijim prostornim resursima?</i>	54
Slika 69. Rezultati odgovora na pitanje, <i>Do gubitka otočnog identiteta dolazi zbog?</i>	55
Slika 70. Rezultati odgovora na pitanje, <i>Odgovorni akteri za neadekvatan prostorni razvoj?</i>	55
Slika 71. Rezultati pitanja <i>Što smatrate najvažnijim prostornim resursima?</i> (u postocima od ukupnog broja ispitanika).....	56

Slika 72. Rezultati pitanja <i>Do gubitka otočnog identiteta dolazi zbog?</i> (u postocima od ukupnog broja ispitanika).....	56
Slika 73. Rezultati pitanja <i>Odgovorni akteri za neadekvatan prostorni razvoj?</i> (u postocima od ukupnog broja ispitanika).....	57
Tablica 1. Kretanje broja stanovnika u naseljima Općina Murter-Kornati i Tisno od 1857. do 2021. godine.....	19
Tablica 2. Dobno-spolna struktura stanovništva u naseljima na otoku Murteru 2011. godine.....	21
Tablica 3. Osnovne starosne grupe u Općinama Murter, Tisno, Pirovac i Vodice 2011. godine.....	24
Tablica 4. Doseljeno i odseljeno stanovništvo Općina Murter-Kornati i Tisno, Pirovac i Vodice od 2017. do 2019. godine.....	24
Tablica 5. Popis marina i njihovih obilježja na otoku Murteru.....	27
Tablica 6. Ukupan broj turističkih dolazaka po naseljima na otoku Murteru od 2009. do 2020. godine.....	26
Tablica 7. Ukupan broj turističkih noćenja po naseljima na otoku Murteru 2009. i 2019. godine.....	31
Tablica 8. Prosječna duljina boravka (u danima) turista po naseljima na otoku Murteru u razdoblju od 2009. do 2020. godine.....	33
Tablica 9. Broj soba i postelja u naseljima na otoku Murteru 2009. i 2018. godine.....	33
Tablica 10. Koeficijent turističke funkcionalnosti i turistički operativni indikator (TOI) u smještajnim kapacitetima naselja otoka Murter 2009. i 2018. godine.....	35
Tablica 11. Intenzitet ukupnog turističkog prometa u naseljima otoka Murtera 2009. i 2019. godine.....	36
Tablica 12. Stopa turističke penetracije u naseljima otoka Murtera 2009. i 2019. godine.....	36

Tablica 13. Gustoća turističkih postelja u naseljima na otoku Murter 2009. i 2018. godine.....	44
Tablica 14. Stopa turističke gustoće (dolasci i noćenja) u naselju Murter 2009. i 2019. godine.....	45